

EU TECHNICAL ASSISTANCE
TO CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS
IN THE WESTERN BALKANS AND TÜRKIYE

**Smernice DG ENEST
za podršku EU civilnom društvu
u regionu proširenja u periodu
2021–2027**

Procena za 2024. godinu

**Izveštaj za
KOSOVO***

* Ovo imenovanje ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova

**Funded by
the European Union**

Ovu studiju sproveo je tim istraživača pod nadzorom projekta EU TACSO 3.

Vodeći ekspert i glavni autor: Snježana Bokulić

Analitičar podataka i ekspert za anketu: Dr Blerina Metanj Subashi

Analitičar podataka i ekspert za anketu:

Natasha Mazari – Albanija

Kanita Kulić – Bosna i Hercegovina

Sara Salihu – Kosovo

Marija Armenski – Severna Makedonija

Jelena Pajović van Reenen – Srbija

Özge Konuralp – Turska

Vođa projekta EU TACSO 3 - Richard Allen

Pravni savetnici

Dr Ersida Teliti – Albanija

Selim Kulić – Bosna i Hercegovina

Alban Krasniqi – Kosovo

Miljan Vlaović – Crna Gora

Goce Kocevski – Severna Makedonija

Prof. Dr Dejan Vučetić – Srbija

vanredni prof. dr Ulaş Karan – Turska

Lektura: Jelena Pajović van Reenen

Prevod na srpski jezik: Jelena Marković, Wordica

Grafički dizajn: Bojan Ivanović, Brigada Design

Beograd, Srbija, jun 2025.

<https://tacso.eu>

Skraćenice i akronimi

AIP	Agencija za informisanje i privatnost
SPN	Sprečavanje pranja novca
BCSDN	Balkanska mreža za razvoj civilnog društva
CAF	Charities Aid Foundation
CBK	Centralna banka Kosova
SFT	Sprečavanje finansiranja terorizma
CIVIKOS	Platforma civilnog društva na Kosovu (naziv se koristi za učešće OCD)
SE	Savet Evrope
OCD	Organizacija civilnog društva
CY	Connecting Youth (u vezi sa dokumentima javnih politika o garancijama za mlade i zapošljavanju)
DG ENEST	Generalni direktorat za proširenje i istočno susedstvo
ECNL	Evropski centar za neprofitno pravo
ECPMF	Evropski centar za slobodu štampe i medija
ESLJUP	Evropski sud za ljudska prava
EU TACSO 3	Tehnička pomoć Evropske unije organizacijama civilnog društva (Faza 3)
EWB	European Western Balkans
FATF	Radna grupa za finansijsku akciju
FOS	Finansijsko-obaveštajna služba
GLPS	Grupa za pravne i političke studije
IMC	Nezavisna komisija za medije
MMF	Međunarodni monetarni fond
KAS	Agencija za statistiku Kosova
KCSF	Kosovska fondacija za civilno društvo
KPST	Kosovski poštanski štedni fond
MŽK	Mreža žena Kosova
LGBTIQ	Lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne, interseksualne i queer osobe
MCYS	Ministarstvo kulture, omladine i sporta
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MF	Ministarstvo finansija
NSEI	Nacionalni savet za evropske integracije
NGO	Nevladina organizacija
ODIHR	Kancelarija (OSCE) za demokratske institucije i ljudska prava

KDU	Kancelarija za dobro upravljanje
OGP	Partnerstvo za otvorenu upravu
OPM	Kabinet predsednika Vlade (Kosova)
OSCE	Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi
RCC	Regionalni savet za saradnju
RK	Republika Kosovo
SIGMA	Naziv za Izveštaje SIGMA o praćenju (okvir za praćenje korišćen u proceni)
SLAPP	Strateške tužbe protiv učešća javnosti
PAK	Poreska administracija Kosova
UNSCR	Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija
VoA	Voice of America, Glas Amerike

Uvod u Aneks

Analiza je pred vama predstavlja Aneks Smernicama DG NEAR za podršku EU civilnom društvu za period 2021– 2027: Izveštaj o početnoj proceni stanja za 2024. godinu.

Ova procena o Kosovu pruža dokaze o stanju u odnosu na indikatore iznesene u Smernicama za 2024. godinu i poređenje sa prethodnom godinom, 2023, i 2021. koja je ujedno i referentna godina.

U aneksu je predstavljen sažetak dokaza za procenu stanja na Kosovu u odnosu na 59 indikatora koji su navedeni u Smernicama. Aneks bi trebalo čitati zajedno sa glavnim izveštajem koji je dostupan na veb-stranici tacso.eu.

Metodologija

Procena za 2024. godinu zasniva se na podacima prikupljenim iz primarnih i sekundarnih izvora. Primarno istraživanje obuhvatilo je anketu organizacija civilnog društva (OCD) i državnih službenika, kao i pravnu analizu relevantnih zakona. Sekundarni podaci obuhvatili su izveštaje i publikacije koje su objavile OCD, nacionalne institucije koje se bave ljudskim pravima, državni organi i drugi akteri.

U svrhu procene delotvornosti i inkluzivnosti ustavnog procesa za izradu nove strategije Vlade za saradnju sa civilnim društvom, u februaru 2025. godine održane su dve fokus grupe- jedna sa organizacijama civilnog društva (OCD) koje su učestovale u konsultacijama i druga sa onima koje nisu.¹

Anketa državnih službenika sprovedena je u periodu od 10. februara do 3. marta 2025. godine. Osmišljena je da prikupi stavove državnih službenika koji najneposrednije sarađuju sa OCD u svom svakodnevnom radu. Anketa je bila anonimna i primarno je obuhvatala zatvorena pitanja. Na Kosovu je od državnih službenika koji su zaposleni u centralnim i lokalnim institucijama primljen dvadeset i jedan odgovor. Većina odgovora pristigla je od ispitanika iz institucija sa centralnog nivoa.

Anketa OCD, koja je predstavljala osnov za procenu organizacionog kapaciteta i otpornosti, bila je otvorena od 19. januara do 10. februara 2025. godine. Bila je dostupna svim organizacijama civilnog društva koje su želele da učestvuju i distribuirana je širokom spektru aktera putem nekoliko kanala kako bi se obezbedilo raznoliko i inkluzivno dosezanje. Podršku u distribuciji obezbedile su mreže civilnog društva, Nacionalni resurs centar, agencije Ujedinjenih nacija, Kancelarija EU na Kosovu, razne javne institucije i međunarodne organizacije. Odgovori su naknadno filtrirani kako bi se isključili oni koji nisu odgovarali profilu koji je definisan za ciljnu grupu. Na osnovu obima primljenih važećih odgovora i uzimajući u obzir ukupan broj OCD upisanih u Centralni registar Kosova, izračunata statistička margina greške iznosila je

¹ Ova procena zasniva se na kvalitativnim diskusijama u okviru dve fokus grupe koje su sprovedene na Kosovu 5. i 6. februara 2025. godine. Na svakoj od fokus grupa učestvovali su predstavnici civilnog društva odabrani tako da se obezbedi rodna ravnoteža, geografska različitost i učešće manjina. U okviru jedne fokus grupe okupile su se OCD koje su učestvovala u konsultativnom procesu tokom 2024. za izradu Strategije Vlade za saradnju sa civilnim društvom, dok je druga obuhvatila OCD koje su dobile poziv, ali su odabrale da ne učestvuju. Diskusije su se odvijale uz primenu regionalne monitoring metodologije za kvalitativnu procenu i ovde se koriste kao primarni izvor podataka za Indikator 2.3.a. U skladu sa posvećenošću inkluzivnim i reprezentativnim konsultacijama, preduzete su određene mere kako bi se osiguralo učešće organizacija civilnog društva koje govore srpski jezik. Pozivi su prevedeni i distribuirani na srpskom jeziku, a zakazane su i dve zasebne sesije fokus grupe sa namerom da budu realizovane u celosti na srpskom jeziku, kako bi se osigurali pristupačnost i jezička pogodnost. Iako su ovi napori bili osmišljeni u cilju promocije pravičnog učešća, pozvane organizacije nisu odgovorile tako da planirane sesije nisu održane usled nedostatka potvrđenih učesnika. Evaluatorski tim ostaje posvećen podršci inkluzivnom angažovanju i nastaviće da istražuje delotvorne pristupe za olakšavanje učešća u svim zajednicama u budućim konsultativnim procesima.

9%.

Od OCD koje su učestvovalе u anketi primljeno je ukupno 116 važećih odgovora. Većina ispitanika nalazila se na vodećim ulogama u okviru svojih organizacija. Konkretno, 60% bili su izvršni direktori, 14% se identifikovalo kao menadžeri, dok su 7% bili viši menadžeri. Preostali broj obuhvatao je predsednike ili članove odbora (8%), administratore (5%) i službenike (5%).

Od svih organizacija koje su učestvovalе u anketi, 55% posluje primarno na lokalnom nivou, a tek nešto preko polovine njih ima sedište u Prištini. Rodna ravnoteža je bila skoro jednaka među ispitanicima, od kojih se 48% identifikovalo kao žene, a 52% kao muškarci. Kada pogledamo starosnu distribuciju, mali udeo (2%) činili su mlađi od 20 godina, 13% spada u grupu od 21 do 30 godina starosti, dok je većina- 57%- bila starosti između 31 i 50 godina. Oko 28% ispitanika imalo je više od 51 godine.

Jedan od četiri ispitanika naveo je da pripada manjinskoj, marginalizovanoj ili grupi u zajednici. Među njima, 3% identifikovalo se kao osoba sa invaliditetom, 5% kao pripadnici romske, aškaljske ili egipatske zajednice i 12% kao deo etničke zajednice. Dodatna 2% identifikovalo se kao pripadnici LGBTIQ zajednice, dok je 4% odabralo da ne otkriva pripadnost bilo kojoj konkretnoj grupi.

U pogledu trajanja organizacije, 72% OCD osnovano je u proteklih 20 godina. Oko 30% osnovano je u periodu između 2011. i 2021. godine. Mali udeo- samo 3%- posluje još od pre 1990, dok su 28% relativno nove organizacije, osnovane od 2021. godine nadalje. Skoro sve anketirane organizacije (99%) su formalno registrovane. Kada je reč o pravnom obliku, 86% su udruženja ili NVO, dok ostatak čine fondacije (4%), instituti (3%), lokalni ogranci međunarodnih organizacija (2%), sindikati (1%), neprofitne zadruge (15) i neprofitna preduzeća (1%).

Oblasti rada ovih OCD se u velikoj meri razlikuju. Značajan broj ispitanika- 30%- izjavio je da rad u oblasti ljudskih prava. Prate ih organizacije koje se bave obrazovanjem, istraživanjima i inovacijama (28%) i organizacije koje se bave mladima i pravima mladih (23%). Oko 20% organizacija izjavilo je da su aktivne u oblasti društveno-ekonomskog razvoja, dok su druge uključene u oblasti kao što su socijalna inkluzija (16%), umetnost i kultura (15%), životna sredina, prava manjina, zabrana diskriminacije i klimatska akcija (12%). Manji broj organizacija radi na razvoju zajednica (10%), rodnoj ravnopravnosti i pravima pripadnika LGBTIQ zajednice, pravima osoba sa invaliditetom i učešću javnosti u procesima odlučivanja (7% za svaku stavku).

Na pitanje o veličini njihove organizacije, većina OCD odgovorila je da potpada pod kategoriju malih organizacija. Oko 66% izjavilo je da ima između 1 i 10 zaposlenih sa punim ili nepotpunim radnim vremenom i volonterima. Dodatnih 19% zapošljava 11 do 20 ljudi, 11% ima timove od 21 do 50 zaposlenih, dok je samo 3% prijavilo radnu snagu od preko 50 ljudi u trenutku sprovođenja ankete.

Finansijski gledano, 36% organizacija navelo je da je njihov godišnji promet u 2024. godini iznosio do 25.000 evra, a 14% prijavilo je promet ispod 5.000 evra. Dodatnih 7% pripada rasponu između 25.000 do 50.000 evra, a 12% se nalazi u rasponu između 50.000 do 100.000 evra. Oko 19% organizacija prijavilo je promet između 100.001 i 500.000 evra, dok je 9% premašilo iznos od 500.000 evra. Mali udeo-11%-izjavilo je da u 2024. godini nisu ostvarili prihode.

U periodu između 2021. i 2024. uzorak OCD na Kosovu i dalje je bio dosledan u pogledu geografske zastupljenosti, vrste organizacija i oblasti rada. Na Anketu OCD za 2021. pristiglo je 83 validna odgovora, taj broj povećan je na 105 u 2023. i 116 u 2024. godini. Iako je broj ispitanika rastao tokom godina, profil uzorka se nije značajno menjao i ostao je konzistentan.

U pogledu geografske zastupljenosti, udeli su slični onima iz 2023. godine: oko polovina ispitanika dolazi iz glavnog grada, a druga polovina iz ostatka zemlje.

Lokacija	2023	2024
Priština	50%	53%
Ostatak zemlje	50%	47%

Po pitanju regionalne zastupljenosti, uzorak je sličan uzorku iz 2023.

U kom regionu Kosova se nalazi sedište vaše organizacije?	2023	2024
Priština	50%	53%
Uroševac		3%
Prizren	24%	12%
Peć	6%	6%
Gnjilane	4%	5%
Đakovica		7%
Južna Mitrovica	10%	8%
Severna Mitrovica	8%	4%
Bez lokacije		2%
Ukupno	105	116

Pravna forma OCD je i dalje stabilna, pri čemu udruženja ili NVO dosledno čine veliku većinu- oko 85-90% u svim godinama.

Tematski fokus organizacija takođe ukazuje na doslednost u svim godinama, pri čemu se ljudska prava, obrazovanje i istraživanje, mladi, društveno-ekonomski razvoj i socijalno uključivanje redovno pojavljuju među vodećim sektorima angažovanja. Veličina i struktura organizacije je takođe uporediva, pri čemu se većina organizacija izjašnjava kao mala (1-10 zaposlenih ili volontera) i formalno registrovana. Slično tome, finansijski podaci ukazuju na dosledne šablone, odnosno većina organizacija svake godine prijavljuje godišnji promet do 25.000 evra. Demografska zastupljenost- kao što su rodna ravnoteža, starosne grupe i ispitanici iz manjinskih ili marginalizovanih zajednica- takođe je i dalje u relativno stabilnom rasponu.

Procena u odnosu na indikatore

Za indikatore koji podrazumevaju normativnu procenu, kao što je usklađenost sa zakonodavstvom ili standardima, korišćen je sledeći "sistem semafora" da bi se obezbedio brzi vizuelni vodič:

5 – u potpunosti ispunjava standarde
4 – ispunjava većinu standarda
3 – umereno ispunjava standarde
2 – minimalno ispunjava standarde
1 – ne ispunjava standarde

Sistem semafora primenjen je na one indikatore gde se procena smatrala smislenom. Zasnivala se ili na podacima prikupljenim putem ankete OCD ili kroz detaljnu analizu važećih zakona, javnih politike i procedura u odnosu na standarde. Obrazloženje procene dostupno je u ovom izveštaju.

Preostali indikatori pružaju pregled trendova godina-na-godinu nadograđujući se na početne vrednosti ustanovljene 2021. godine i drugu procenu sprovedenu 2023. godine.

Specifični cilj 1

Uspostavljeno podsticajno okruženje u kom civilno društvo može da obavlja svoje aktivnosti.

SC 1.1. Svi pojedinci i pravna lica u regionu proširenja mogu da osnuju, priključe se i učestvuju u neformalnim, i/ili registrovanim organizacijama, mogu mirno da se okupljaju i slobodno da se izražavaju.

Indikator 1.1.a: Stepen u kojem relevantno domaće zakonodavstvo obezbeđuje sledeće:

- Udruženja se mogu osnivati ili registrovati bez diskriminacije po bilo kom osnovu;
- Ne postoje nezakonita ograničenja obima njihovih aktivnosti ili rada na ostvarivanju ciljeva;
- Do njihovog ukidanja može da dođe isključivo na osnovu odluke nezavisnog i nepristrasnog suda;
- Ne postoje nezakonita ograničenja slobode mirnog okupljanja;
- Slobodu izražavanja koriste svi, ne nameću se nezakonita ograničenja.

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	4 – ispunjava većinu standarda

U 2024, pravni okvir Kosova za slobodu udruživanja, mirnog okupljanja i slobodu izražavanja i dalje je ispunjavao većinu međunarodnih standarda u oblasti ljudskih prava. Iako su izvršena primetna unapređenja- posebno kroz izmene postojećih zakona i donošenje podzakonskih akata u cilju unapređenja jasnosti procedura i regulatornog nadzora- i dalje su prisutni određeni nedostaci. Oni podrazumevaju značajne birokratskih zahteva koji mogu ometati brzo udruživanje, nedostatke u zaštiti spontanih okupljanja, potencijalne dvosmislenosti u ovlašćenjima policije i kontinuirane zabrinutosti u pogledu nezavisnosti i transparentnosti medijskog regulatornog tela.

Zakon o slobodi udruživanja u NVO (Br. 06/L-043)² izmenjen je 2024. godine Zakonom Br. 08/L-244³, koji je uveo nekoliko procesnih izmena, uključujući i produžetak roka za registraciju OCD sa 30 na 45 dana. Iako se ova mera predstavlja kao nastojanje da se državnim organima omogući dodatno vreme za sprovođenje konzistentnih i temeljnih provera- čime se unapređuju procesna transparentnost i pravna sigurnost- takođe su se pojavljuju i zabrinutosti u pogledu njene neophodnosti, srazmernosti i usklađenosti sa međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava.⁴

Konkretno, produžetak roka za registraciju- koji se već smatra dugačkim u poređenju sa uporedivim standardima- može nepropisno odložiti operativnu spremnost novoosnovanih organizacija, posebno u kontekstima u kojima vreme igra važnu ulogu. Kao takva, izmena bi mogla da nametne nesrazmernu i nepotrebnu procesnu prepreku za uživanje prava na slobodu udruživanja, pre nego da unapredi procesnu zaštitu kako je bila namera. Ovo je posebno problematično u svetlu relevantnih međunarodnih instrumenata, uključujući Smernice za slobodu udruživanja OEBS-a/Venecijanske komisije Saveta Evrope⁵ i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava (Predmet4439/04)⁶, koji naglašavaju da proce-

² Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=19055>.

³ Zakon br. 08/L-244 o izmenama i dopunama Zakona br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=85110>

⁴ Zakon Br. 08/L-244, član 11, o produžetku roka za registraciju: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055&langid=2>

⁵ OEBS, ODIHR, 2015

⁶ Predmet Ismayilov protiv Azerbejdžana (Podnesak br. 4439/04), 2008: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-84461%22%7D>

dure registracije moraju biti brze, pristupačne i neopterećujuće. Istovremeno, pravni okvir Kosova i dalje omogućava pojedincima i neformalnim grupama građana da rade bez registracije u pravna lica, što je mera zaštite o kojoj će dodatno biti reči u okviru Indikatora 1.5.a.

Izmene i dopune Zakona o slobodi udruživanja u NVO iz 2024. godine (Zakon Br. 08/L-244) takođe ojačavaju odredbe koje se odnose na odgovornost i nadzor. Ključna izmena zahteva od stranih i međunarodnih OCD koje posluju na Kosovu da registruju lokalni ogranak, čime se obezbeđuje poštovanje domaćeg pravnog okvira Kosova. Iako je cilj ove izmene da se osiguraju regulatorna usklađenost i nadzor, ona ipak može prouzrokovati administrativne izazove koji bi mogli da odlože ili odvrte međunarodnu saradnju i saradnju sa civilnim društvom na Kosovu. Pored toga, kazne za administrativnu neusklađenost, poput neažuriranja organizacionih podataka, sada se procesuiraju u skladu sa Zakonom o prekršajima, čime se standardizuje primena u celom sektoru i smanjuje dvosmislenost u postupcima izricanja kazni.⁷ Ovaj zakon standardizuje postupke izricanja kazni tako što kategorizuje takve prestupe kao manje upravne prestupe, za koje se izriču srazmerne i transparentne novčane kazne pre nego ozbiljnije pravne posledice. Ova promena pomaže u smanjivanju dvosmislenosti u primeni i osigurava dosledniju primenu kazni u celom civilnom sektoru. Uprkos ovim unapređenjima, i dalje je od ključnog značaja da se zahtevi po pitanju registracije i usklađenost za strane OCD primenjuju na nediskriminatoran način, u skladu sa ustavnim garancijama Kosova i međunarodnim obavezama u pogledu slobode udruživanja.

Najveći napredak u 2024. predstavljalo je formiranje Žalbene komisije za NVO, koja je ustanovljena u skladu sa Uredbom br. 01/2024⁸, koju je donelo Ministarstvo unutrašnjih poslova. Zadatak ove Komisije je da proveri administrativne odluke koje se odnose na registraciju, prestanak rada i status OCD.⁹ U njenom sastavu je i predstavnik civilnog sektora, čime se uvodi participativniji i inkluzivniji proces provere. Administrativne žalbe sada rešava ova Komisija pre nego budu što mogu da budu upućene pravosudnim organima. Ovaj dodatni nivo obezbeđuje strukturirano rešavanje sporova i istovremeno smanjenje pritiska na sudove i oslikava principe administrativne pravde i pravičnog ročišta.¹⁰ Međutim, zahtev da se iscrpi proces administrativnog preispitivanja pre traženja pravnog leka moglo bi da odloži rešavanje u hitnim slučajevima, dok je istovremeno neophodno da se blisko prati nezavisnost i transparentnost rada Komisije kako bi se osigurala njena delotvornost. Izmene takođe obuhvataju tehničke revizije kojima se pojašnjava da se raspuštanje ili prestanak rada OCD može okončati isključivo putem sudske odluke, čime se jača pravna sigurnost i vladavina prava u stvarima koje utiču na postojanje udruženja.¹¹ Nije bilo izveštaja o izazovima u primeni, ali je potrebno pratiti praktičnu primenu ovih zaštitnih mera da bi se osiguralo da upravna tela ne prevazilaze svoja ovlašćenja u pokretanju ili sprovođenju radnji za raspuštanje bez sprovođenja propisanog procesa.

U oblasti slobode izražavanja, pravni okvir je ažuriran kroz donošenje Zakona o nezavisnoj komisiji za medije (NKM) u julu 2024. godine. Cilj zakona je jačanje regulatornog tela i unapređenje upravljanja audiovizuelnim medijskim servisima kroz usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa Direktivom EU o audiovizuelnim medijskim servisima.¹² Zakon uvodi principe srazmernosti sankcija, transparentnosti u uređivanju i obavezu zaštite maloletnika i obezbeđivanje pristupačnog sadržaja. Međutim, delotvornost zakona zavisi od daljih pojašnjenja zakona, posebno u pogledu kategorizacije različitih medijskih servisa i zaštitnih mera za uređivačku nezavisnost. Neke od ključnih preporuka za osiguravanje potpune transparentnosti medijskog vlasništva i institucionalne autonomije NKM nisu u potpunosti adresirane tokom postupka donošenja zakona. Iako je namera bila da se unaprede odgovornost i nadzor nad medijima, implementacija i dodatna pojašnjenja zakona će biti neophodni da bi se u potpunosti realizovali ciljevi zakona, posebno u pogledu nezavisnosti medija i jasne kategorizacije medijskih servisa.¹³ Od aprila 2025.

7 Zakon br. 08/L-244: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055&langid=2>

8 Uredba br. 01/2024 o osnivanju, sastavu, mandatu, dužnostima i odgovornostima Žalbene komisije za NVO, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=96922>

9 Uredba br. 01/2024 o osnivanju, sastavu, mandatu, dužnostima i odgovornostima Žalbene komisije za NVO, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=96922>

10 Zakon br. 08/L-244, član 43: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055&langid=2>

11 Zakon br. 08/L-244, tehničke revizije o raspuštanju i prestanku rada NVO: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055&langid=2>

12 Zakon o nezavisnoj komisiji za medije (2024) je pod revizijom, rezultati još uvek nisu javno dostupni.

13 Zakon o nezavisnoj komisiji za medije (2024), nije bio javno dostupan u trenutnu pisanja ove procene.

godine, zakon je pod ustavnom revizijom nakon zahteva koje su podnele opozicione grupe.

Kada je reč o slobodi mirnog okupljanja, primarno zakonodavstvo nije se menjalo u 2024, ali su donesena dva podzakonska akta da bi se pojasnili procesni aspekti koji se odnose na organizaciju javnih okupljanja.

Prvo su Uredbom Ministarstva unutrašnjih poslova br. 06/2024¹⁴ uvedene procedure za zahtevanje angažovanja dodatnih policijskih službenika na javnim događajima. Važno je da se napravi razlika između 'javnih događaja' i 'javnih skupova', koji se drugačije tretiraju u pravnom okviru Kosova. 'Javni skupovi'—kako su definisani Zakonom o javnim okupljanjima—podrazumevaju mirna okupljanja, uključujući proteste i demonstracije, i generalno su zaštićeni u okviru prava na slobodu mirnog okupljanja. Mogu se spontano dogoditi i obično zahtevaju prethodno obaveštenje, ali ne i odobrenje. Suprotno tome, 'javni događaji'—termin uveden novim zakonom—odnose se na organizovane, unapred planirane aktivnosti poput koncerata, festivala ili sportskih utakmica, često u komercijalne ili rekreacione svrhe. Ovakve događaje je potrebno prijaviti (najmanje sedam dana) unapred uz detaljne informacije koje mogu obuhvatati ugovorne aranžmane sa policijom, uključujući i finansijske obaveze za dodatnu bezbednost. Uredba se ne primenjuje na spontana okupljanja ili javne skupove u pravnom smislu, čime se stvara jaz u smernicama za neplanirane demonstracije zasnovane na pravima koje ipak mogu zahtevati prisustvo policije.

Od organizatora se sada zahteva da podnesu zvanične zahteve najmanje sedam dana pre događaja, uključujući i procene rizika i logističke pojedinosti. Nakon dobijanja odobrenja, uspostavlja se ugovorni odnos između organizatora i Policije Kosova, u kome se detaljno razrađuju odgovornosti policijskih službenika i finansijske obaveze organizatora. Svi troškovi koji se odnose na policiju moraju biti plaćeni u roku od deset dana nakon događaja. Iako ova Uredba unapređuje transparentnost i planiranje za javne događaje, ona ne daje smernice o tome kako se ovi postupci primenjuju na spontana okupljanja, potencijalno kreirajući jazove u sprovođenju u urgentnim ili nepredviđenim situacijama. Pored toga, zahtevi da organizatori snose finansijske troškove dodatnih policijskih usluga mogu obeshrabriti manje grupe ili grupe koje nemaju dovoljno sredstava da organizuju javne događaje.¹⁵

Drugo, Uredba (MUP) br. 03/2023 (sprovedena 2024. godine) formalno definiše strukturu i mandat Žalbene komisije za javna okupljanja. Komisija je nadležna za reviziju žalbi na odluke policije u pogledu ograničavanja ili zabrane javnih okupljanja. Uredba propisuje procesna prava, rokove za donošenje odluka i procese podnošenja dokaza, tako jačajući odgovornosti u upravnim radnjama koje se odnose na javno okupljanje.¹⁶

Konačno, ojačan je pristup delotvornim pranim lekovima za OCD kroz primenu izmena člana 43 Zakona o slobodi udruživanja u NVO, koje su donesene 2024. godine. Ova tema je dodatno razrađena u okviru Indikatora 1.2.a.

14 Zakon br. 08/L-166 o javnim okupljanjima, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=70935>. Uredba (MUP) br. 06/2024 postupku dodatnog angažovanja policije na javnim događajima.

U skladu sa Uredbom, 'javni događaji' podrazumevaju sve komercijalne i nekomercijalne organizacije bilo koje vrste, uključujući kulturne, humanitarne, sportske, verske i zabavne aktivnosti, takmičarske ili netakmičarske prirode, *koji se ne smatraju javnim okupljanjima*, i koji se održavaju na javnim mestima ili mestima otvorenim za javnost.

15 Procena Indikatora 1.1.a oslanja se i na primarnu pravnu analizu i raspona sekundarnih izvora za procenu obima u kom domaće zakonodavstvo na Kosovu pruža garancije za slobodu udruživanja, okupljanja i izražavanja. Ovi dodatni izvori nude uvid u nedavne izmene zakonodavstva, tumačenja i zabrinutosti koje iznose civilno društvo, međunarodne organizacije, mediji i drugi akteri. Konkretno, analiza je uzela u obzir: Pravno mišljenje o nacrtu Zakona o nezavisnoj komisiji za medije Kosova: <https://rm.coe.int/legal-opinion-on-the-draft-law-on-the-independent-media-commission-of-/1680afd33b>.

Reakcija opozicije i medija: <https://www.evropaelire.org/a/pdk-kushtetuese-ligje-kpm-kpk-/33041705.html>.

Zagovara glasan alarm zbog novog medijskog zakona Kosova: <https://www.voanews.com/a/advocates-sound-alarm-over-kosovo-s-new-media-law/7724910.html>.

Izjava Misije OEBS-a na Kosovu o novom Zakonu o nezavisnoj komisiji za medije: <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/572641>.

Media Freedom Rapid Response: <https://www.ecpmf.eu/kosovos-media-law-enables-political-capture-of-media-regulatory-body/>.

16 Uredba (MUP) br. 03/2023 o dužnostima, odgovornostima, sastavu i mandatu članova Žalbene komisije za javna okupljanja: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=70935>.

SC 1.2. Javni organi štite OCD od ometanja i napada i poštuju njihovo pravo na privatnost

Indikator 1.2.a: Stepem u kom OCD imaju pristup delotvornim sredstvima kojima mogu da osporavaju ili zahtevaju revidiranje odluka koje utiču na uživanje njihovih prava.

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	3 – umereno ispunjava standarde

U 2024. godini, pravni okvir štiti pristup delotvornim sredstvima u skladu sa međunarodnim standardima, međutim i dalje su prisutni izazovi u praktičnoj primeni i pristupačnosti. Izmene su uvedene kroz izmene i dopune Zakona o slobodi udruživanja u NVO u okviru Zakona br. 08/L-244, koji donosi nove procesne zaštitne mere za organizacije civilnog društva koje im omogućavaju da preispitaju odluke koje utiču na uživanje njihovih prava.¹⁷

Izmenjeni Član 43 uspostavlja **Žalbenu komisiju** kao upravno telo nadležno za reviziju pravosnažnih odluka državnih organa u okviru zakona o OCD. Komisiju postavlja ministar za javnu upravu i čini je tri člana, od kojih jedan mora biti iz civilnog sektora. Ovo je prvi put da zakon eksplicitno definiše telo za rešavanje upravnih žalbi ove prirode.

Da bi se ovaj novi član operacionalizovao, 2024. godine usvojen je podzakonski akt¹⁸ koji definiše sastav, mandat i procedure Žalbene komisije.¹⁹ Uredba propisuje odgovornosti kao što su kako se podnose žalbe i kako se po njima postupa, rokove za reviziju i kriterijume za prihvatljivost. Međutim, u sprovođenju ovog podzakonskog akta uočeno je nekoliko nedostataka. Diseminacija je ograničena i nejasno je da li je adekvatno objavljen u Službenom listu, što prouzrokuje zabrinutosti u pogledu transparentnosti i pristupačnosti. Ova pitanja mogu osujetiti upoznatost i sposobnost OCD da u potpunosti uživaju svoja nova zagarantovana prava na žalbu. Iako izmene predstavljaju pozitivan korak ka jačim pravnim sredstvima za OCD, nedostatak šireg objavljivanja i svesti o postojanju podzakonskog akta umanjuje njihovu neposrednu delotvornost i postavlja pitanja o sprovodljivosti u praksi.

Dodatne zaštite obezbeđene su kroz važeći Zakon o opštem upravnom postupku (05/L-031)²⁰ i Zakon o upravnim sporovima (08/L-182)²¹, koji zajedno pružaju detaljne smernice o pravu na žalbu i pravosudnu reviziju upravnih odluka.

Takođe je proširen i obuhvat pravnog leka. Prema izmenama zakona, OCD sada mogu da preispitaju bilo koju pravosnažnu odluku organa, u skladu sa Zakonom o OCD sa izmenama i dopunama iz 2024. godine, Zakona o slobodi udruživanja u NVO (Zakon br. 06/L-043, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 08/L-244), posebno kroz reviziju člana 43. Izmenjeni član eksplicitno uspostavlja Žalbenu komisiju kao imenovano prvostepeno telo za pregled žalbi i proširuje pravo na žalbu da bu uključilo sve pravosnažne odluke donesene u okviru Zakona o NVO. Ova promena uvodi struktuirane procesne zaštitne mere i obezbeđuje predstavnika iz civilnog sektora u radu Komisije. Ove žalbe prvo pregleda Žalbena komisija, a nakon

17 Zakon br. 08/L-244 o izmenama i dopunama Zakona o slobodi udruživanja u NVO, Službeni list Republike Kosova, 2024: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055&langid=2>

18 Ministarstvo unutrašnjih poslova usvojilo je podzakonski akt 2024. godine koja uređuje sastav, mandat i procedure Žalbene komisije.

19 Zakon br. 08/L-244, "Izmene i dopune člana 43:
Pravo na žalbu.

1. Protiv svake konačne odluke, u skladu sa osnovnim zakonom i ovim zakonom, dozvoljena je žalba u skladu sa pravilima utvrđenim relevantnim Zakonom o opštem upravnom postupku.

2. Nadređeni organ koji preispituje žalbe prema ovom članu je Komisija za žalbe obrazovana odlukom resornog ministra javne uprave, koju čine tri (3) člana, od kojih jedan mora biti predstavnik NVO sektora.

3. Način izbora, mandat i sastav Komisije za žalbe utvrđuje se podzakonskim aktom koji donosi ministar resornog Ministarstva javne uprave.

20 Zakon o opštem upravnom postupku (05/L-031), dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12559>

21 Zakon o upravnim sporovima (08/L-182), dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=85181>

toga moguće je dalje podneti tužbu sudskim kanalima u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku²² i Zakonom o upravnim sporovima.²³ Iako je mehanizam formalno uspostavljen i uređen 2024. godine, tokom izveštajnog perioda nije bilo dostupnih podataka o njegovom praktičnom radu. Informacije o tome da li je Komisija počela da postupa po žalbama, o broju predmeta ili responzivnosti procesa revizije nisu bile raspoložive, čime je ograničena mogućnost za procenu početne primene.

Tokom 2024. godine, Administrativno uputstvo br. 12/2022²⁴ koje je prvobitno donelo Ministarstvo unutrašnjih poslova ostalo je nepromenjeno na snazi. Ovo Uputstvo, koje menja odredbe Zakona br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije, prethodno je uklonilo kontraverzni mehanizam koji je omogućavao privremenu obustavu rada aktivnosti OCD na osnovu zahteva bezbednosnih institucija. Ove izmene uvelo je samo Ministarstvo 2022. godine sa ciljem usklađivanja podzakonskih akata sa ustavnim garancijama i međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava. Tokom izveštajnog perioda u 2024. nije usvojeno novo uputstvo koje bi zamenilo ili izmenilo i dopunilo ovaj podzakonski akt, tako da i dalje oslikava posvećenost Ministarstva smanjivanju proizvoljnih ograničavanja rada OCD.

U 2024. nije bilo zakonodavnih izmena koje utiču na druge komponente okvira pravnog sredstva pored Žalbene komisije. Žalbeni postupak podržan je opštim procesnim garancijama u važećim zakonima.

Anketa OCD pokazuje da je tokom 2024, 5% OCD na Kosovu izjavilo da je bilo u mogućnosti da ospori odluke koje su uticale na njihova prava, dok je 12% navelo da nisu bile u mogućnosti da to učine, u poređenju sa 2023. kada nijedna OCD nije izvestila da je u mogućnosti da ospori takve odluke dok je 4% izjavilo da to nisu mogli da urade. U 2021. procenat OCD sa pristupom delotvornom sredstvu iznosio je 2%, dok je 10% potvrdilo da nisu bili u mogućnosti da ospore takve odluke.

U Anketi iz 2024, 78% izvestilo je da se nisu susreli sa odlukama državnih organa koje su negativno uticale na njihovu sposobnost da uživaju svoja prava. U 2021– 77% i 78% OCD u 2023. izvestilo je da odluke vlade nisu negativno uticale na njihov rad. Međutim, 6% u 2023. i 13. u 2021. još uvek se suočavalo sa poteškoćama u pristupu pravnim lekovima usled nedostatka struktuiranog žalbenog procesa.

Indikator 1.2.b: Stepem u kom su OCD zakonom zaštićene od pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja, naročito:

- pretnji koje uključuju zastrašivanje, uznemiravanje, klevetu, kao i govor mržnje na internetu i van nje-ga;
- napada koji uključuju nasilništvo, fizičko zlostavljanje, pretresanje i oštećenje imovine;
- pravosudno uznemiravanje, uključujući arbitrarno hapšenje i pritvor, nezakonito ometanje komu-nikacije i zloupotrebu krivičnih, građanskih i upravnih postupaka ili pretnje istima;
- diskriminatorno postupanje uključujući nesrazmerne zahteve za izveštavanje za OC

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	4 – ispunjava većinu standarda

Tokom 2024, nije bilo izmena i dopuna zakona i podzakonskih akata na Kosovu koji se odnose na zaštitu organizacija civilnog društva (OCD) od pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja ili diskriminatornog postupanja. Postojeći okvir i dalje se temelji na Krivičnom zakoniku (2019) i Zakonu o slobodi udruživanja u NVO (br. 06/L-043), sa poslednjim izmenama i dopunama putem Zakona br. 08/L-244.

22 Zakon br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, Službeni list Republike Kosovo, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12559>

23 Zakon o upravnim sporovima (08/L-182), dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=85181>

24 Zakon br. 08/L-244 o izmenama i dopunama Zakona br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055>

Članovi 13 i 14 Zakona o slobodi udruživanja u NVO²⁵ i dalje su ključne zakonske odredbe od značaja za ovaj indikator. Član 13 potvrđuje nezavisnost NVO od državnih institucija i navodi niz obaveza za javne organe, uključujući tretiranje OCD sa poštovanjem, pravičnost i nediskriminaciju; podršku i promociju njihovih aktivnosti; obezbeđivanje adekvatnog radnog okruženja; zaštitu OCD od uplitanja trećih strana; suzdržavanje od uplitanja u njihova prava i slobode; i osiguravanje transparentnosti u svim vidovima saradnje i podrške.

Član 14 dodatno propisuje da se svako ograničavanje ili zabrana aktivnosti OCD moraju zasnivati na načelu srazmernosti, mora ih izreći sud i moraju se odnositi na ponašanje koje pretili ustavnom poretku ili javnoj bezbednosti.²⁶ Ove odredbe pružaju temeljni nivo za zaštitu OCD i usklađene su sa zahtevom da svako uplitanje mora biti zakonski opravdano i neophodno u demokratskom društvu.

Procena za 2024. godinu takođe je ponovo potvrdila određene nedostatke u pravnom okviru, koji još uvek nisu rešeni. Iako se navedene zakonske odredbe široko primenjuju, ne postoje konkretne zakonske definicije ili odredbe koje se odnose na pretnje, zastrašivanje ili govor mržnje usmeren na OCD, bilo na internetu ili u fizičkom okruženju. Zakonu takođe nedostaju eksplicitne procesne zaštite protiv pravosudnog uznemiravanja, kao što su zloupotreba krivičnih, parničnih ili upravnih postupaka- uključujući strateške tužbe protiv učešća javnosti (SLAPP)—koji se mogu iskoristiti za opterećivanje ili zastrašivanje OCD.

Štaviše, Krivični zakonik Kosova²⁷, iako kriminalizuje opšte akte nasilja, fizičko zlostavljanje, štetu na imovini i nezakonite pretrase, ne uključuje OCD kao posebno zaštićenu kategoriju. Za razliku od međunarodnih organizacija koje potpadaju pod određene eksplicitne mere zaštite prema Krivičnom zakoniku, domaće OCD moraju se oslanjati na opšte odredbe koje možda dovoljno ne oslikavaju specifične rizike i ranjivosti sa kojima se ovi akteri suočavaju u praksi.

Zabrinutosti koje se odnose na slobodu izražavanja- blisko povezane sa radnom bezbednošću zagarovanih OCD- takođe su iznesene u Izveštaju IREX-a *Vibrant Information Barometer (VIBE)* za 2024. godinu, u kome je zabeležen pad pozicioniranja Kosova na Svetskom indeksu slobode medija. Ovaj pad alarmira o povećanju pritiska na aktere iz oblasti medija i civilnog društva, pri čemu je u izveštaju navedeno da se "novinari i mediji suočavaju sa kaznenim akcijama", što je razvoj koji bi na sličan način mogao da pogodi i *watchdog* OCD.²⁸

Indikator 1.2.c: Udeo OCD koje delotvorno rade bez pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja, po: - broju žalbi u pogledu nedostatka zaštite za OCD

- broju napada na OCD i njihove članove;
- broju slučajeva oštećenja imovine;
- broja slučajeva u kojima su kancelarije OCD nezakonito pretresane, podvrgnute inspekcijama;
- broj slučajeva ometanja komunikacije OCD.

Udeo OCD koje delotvorno rade bez pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja		
Godina	OCD koje su izvestile o radu bez uplitanja	OCD koje su izvestile da su doživele makar jedno uplitanje
2024	77%	18%
2023	84%	10%
2021	77%	19%

25 Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u NVO, član 13, kako je izmenjen i dopunjen Zakonom br. 08/L-244: <https://gzk.rks-gov.net/Act-Detail.aspx?ActID=19055&langid=2>

26 Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u NVO, član 14: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055&langid=2>

27 Zakonik br. 06/L-074 Krivični zakonik Republike Kosova, dostupno na: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/A5713395-507E-4538-BED6-2FA2510F3FCD.pdf>

28 IREX, 'VIBE 2024 – Kosovo Report', dostupno na: https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2024_Kosovo.pdf

U 2024, 77% OCD prijavilo je rad bez uplitanja, isto kao i 2021. i slično 84% u 2023. godini. U međuvremenu, 18% izvestilo je da je doživelo makar jedan vid uplitanja- uključujući napade, uznemiravanje, inspekcije ili nadziranje komunikacija- u poređenju sa 10% u 2023. i 19% 2021. godine.

Podrobniji pogled na pretnje u 2024, pokazuje da je 14% ispitanika izjavilo da su njihova organizacija, članovi ili oba bili predmet pretnji. Iako je ukupan broj OCD koje su bile predmet pretnji i dalje mali, neke su izvestile o ponovljenim i ozbiljnim pretnjama, uključujući uznemiravanje na internetu, verbalne napade, ometanje od strane drugih grupa, pokušaj pljačke, upad policije i kampanje blaćenja.

Uprkos takvim incidentima, samo 5% OCD je u 2024. godini podnelo zvanične žalbe. Među 91% OCD koje nisu podnele žalbu, većina- 79%- navelo je da to nije bilo relevantno, budući da nisu bile predmet pretnji ili fizičkih napada. Od preostalih organizacija koje nisu podnele prijavu, 3% je izjavilo da su podnele žalbe u prošlosti ali su uočile da su odgovori organa vlasti bili nedelotvorni, 4% iskazalo je zabrinutost da bi prijavljivanje moglo da ugrozi njihovu bezbednost i 2% je reklo da nisu znali kako da podnesu zvaničnu žalbu.

Druge vrste incidenata su retke. Manje od 3% OCD prijavilo je oštećenje imovine u 2024, slično 2% u 2023. i 6% u 2021. godini. Rezultati za nezakonite inspekcije i dalje su u padu- u 2024. nijedna nije prijavljena u poređenju sa 1% u 2023. i 6% u 2021. Prijavljivanje uplitanja u komunikacije je na konstantnom nivou, sa 5% in 2024, slično 4% u 2023. i u skladu sa 6% u 2021. godini.

U 2024. godini državni službenici imali su mešovita stanovišta i percepcije. Značajan udeo smatrao je da OCD posluju ili dovoljno ili veoma slobodno, dok je manja grupa smatrala njihovo poslovanje kao nedovoljno ili ozbiljno ograničeno. Manji deo njih nije bio siguran u vezi sa ovom situacijom.

SC 1.3. Mere koje se koriste za borbu protiv terorizma, pranja novca ili korupcije usmerene su srazmerne, u skladu sa pristupom zasnovanom na rizicima i poštuju standarde ljudskih prava u oblasti slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja

Indikator 1.3.a: Stepenu u kom zakoni za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije ne ograničavaju nepotrebno, legitimne aktivnosti OCD

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	4 – ispunjava većinu standarda

U toku 2024. godine, na Kosovu nisu zabeležene formalne izmene i dopune ili donošenje zakona koji neposredno uređuju oblast borbe protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca ili korupcije. Međutim, tokom izveštajnog perioda, Vlada je usvojila nacrt zakona za izmene i dopune Zakona br. 05/L-096 o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma²⁹, koji obuhvata formalno označavanje OCD kao obveznika. Nacrt zakona primenjuje se na organizacije civilnog društva (OCD) koje su eksplicitno označene kao obveznici i uvodi obaveze kao što su sprovođenje procene rizika, uspostavljanje internih kontrola i ispunjavanje obaveza po pitanju izveštavanja. Iako je osnovna namera bila usklađivanje sa međunarodnim standardima, nacrt uvodi nove obaveze za OCD, uključujući procene rizika, interne kontrole i izveštavanje, bez okončane sektorske procene rizika- konkretno, procene koja oslikava jedinstvenu prirodu i profil

²⁹ Nacrt Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 05/L-096 o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/blog/draft-law-on-amending-and-supplementing-law-no-05-l-096-on-the-prevention-of-money-laundering-and-combatting-terrorist-financing/>

rizika neprofitnog sektora. U nedostatku takve prilagođene procene, prisutan je rizik od nametanja nesrazmernih obaveza OCD, budući da postojeći okvir za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma na Kosovu- iako neizmenjen u 2024.- nije u potpunosti usklađen sa Preporukama FATF-a i utvrđeno je da nepropisno opterećuje sektor, dok istovremeno ne uspostavlja jasne zaštitne mere kako bi se osigurala srazmernost. Ako bude usvojen u trenutnoj formi, zakon može da dovede do toga da OCD budu više opterećene obavezama u pogledu izveštavanja i nadzora od privrednih subjekata, čime se umanjuje princip jednakog tretmana i srazmernosti predviđen međunarodnim pravom. Iako se opšte obaveze propisane zakonima o sprečavanju pranja novca (SPN) i finansiranja terorizma (TF) takođe primenjuju na privredne subjekte, nacrt zakona i postojeći zakonodavni okvir nameću dodatne i više opterećujuće zahteve za OCD, specifične samo za ovaj sektor. Oni obuhvataju mere nadzora i kontrole koje ne oslikavaju u potpunosti prirodu rada i profil rizika neprofitnih organizacija. Za razliku od profitnih subjekata, OCD na Kosovu se suočavaju sa izazovima po pitanju usklađenosti kao što su poteškoće pri registraciji i pristupu bankarskim uslugama, koje proističu iz pravnog okvira u kome nedostaje srazmerni pristup koji je u potpunosti zasnovan na rizicima. Ova neusaglašenost stavlja OCD u relativno nepovoljan položaj u poređenju sa privrednim subjektima i identifikovana je u regionalnim procenama kao element koji potencijalno ugrožava njihove legitimne aktivnosti. U trenutku pisanja ovog izveštaja, predloženi nacrt još uvek nije bio usvojen, međutim, njegovo usvajanje se očekuje u 2025. godini.

Primećeno je da zakonodavni okvir na Kosovu nije u potpunosti usklađen sa međunarodnim standardima, posebno sa Preporukama Radne grupe za finansijsku akciju (FATF) i da kao takav može nametnuti dodatne opterećujuće zahteve OCD. Iako Preporuke FATF nisu usklađene sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima, njihova primena može da utiče na građanski prostor ako nisu propisno prilagođene. U slučaju Kosova, zabrinutost nije povezana sa tim da bi potpuna usklađenost sa Preporukama FATF nametnula opterećenje, već da bi nedostatak usklađenosti- posebno odsustvo srazmernog pristupa zasnovanog na rizicima- imalo za posledicu nesrazmerne obaveze za OCD.

Dodatno, iako su i pranje novca i finansiranje terorizma definisani kao krivična dela u pravnom okviru Kosova, i dalje su prisutne zabrinutosti o tome da postojeći pristup ne primenjuje u dovoljnoj meri srazmeran model ili model zasnovan na riziku.³⁰ To znači da postojeće mere za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma (SPN/FT) ne uzimaju dosledno u obzir specifičnu prirodu, veličinu i profil rizika OCD. Umesto toga, OCD na Kosovu moraju da ispunjavaju nejasne zahteve koji su adekvatniji za visokorizične subjekte, što dovodi do nesrazmernog opterećenja po pitanju usklađenosti.

Pored toga, Kosovska fondacija civilnog društva (KCSF) je u svojoj uporednoj analizi iz 2024. godine, ustanovila je da kosovsko zakonodavstvo za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma jedinstveno označava sve OCD kao obveznike i od njih zahteva da ispune obaveze kao što su podnošenje izveštaja o sumnjivim transakcijama Finansijsko-obaveštajnoj službi, da imenuju službenike zadužene za usklađenost sa propisima i da vode detaljno finansijske knjige. Za razliku od drugih zemalja koje su bile obuhvaćene pregledom u kojima OCD nemaju slične obaveze, ovaj pristup nije u potpunosti usklađen sa standardima FATF-a ili Direktive EU 2015/849 i može nametnuti nepropisna ograničenja aktivnosti OCD u nedostatku sektorske procene rizika.³¹

30 Balkan Civil Society Development Network, 2023 (objavljena 2024), Monitoring Matrix 2023 Regional Report, dostupno na: <https://balkan-csds.net/novo/wp-content/uploads/2024/12/89-4-Final-MM-Regional-Report-WBT-2023.pdf>

31 KCSF, 'Uporedna analiza međunarodnih praksi o zahtevima za finansijsko izveštavanje OCD', str. 8, 9 i 15, dostupno na: <https://kcsfoundation.org/wp-content/uploads/2024/05/Comparative-analysis-of-international-practices-on-financial-reporting-requirements-for-CSOs.pdf>

Indikator 1.3.b: Udeo OCD čiju sposobnost da preduzimaju legitimne aktivnosti ne ograničava primena zakona za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije, posebno:

- pravosudno uznemiravanje zbog navodnih veza sa ekstremizmom, terorizmom, pranjem novca i korupcijom;
- diskriminatorna ograničenja finansiranja;
- nadležni organi ili banke koje ih sprečavaju da otvaraju račune u bankama, šalju ili primaju novac.

Anketa iz 2024. ukazuje da je 83% ispitanika bilo u mogućnosti da sprovodi legitimne aktivnosti bez ograničenja u vezi sa sprovođenjem zakona za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije. Ovaj procenat je nepromenjen u odnosu na referentnu 2021. i sličan 2023. godini, kada je 85% OCD izvestilo da nije bilo ograničenja.

U 2024, udeo OCD na Kosovu koje su se suočavale sa ograničenjima usled zakona za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije povećan je u poređenju sa prethodnom godinom kada je reč o prijavljivanju izazova. Tokom 2024. godine, 9% OCD navelo je da su se suočile sa najmanje jednim ograničenjem, uključujući pravosudno uznemiravanje ili bankarska ograničenja. Ovaj procenat dosledan je rezultatu iz 2023. i ukazuje da nema promena u odnosu na prethodnu godinu, u poređenju sa 2021. kada je 13% OCD prijavilo takva ograničenja.

SC 1.4. Javni organi jednako tretiraju sve OCD u pogledu njihovog rada, ravnopravno sa drugim subjektima (kao što su privredna društva)

Indikator 1.4.a: Step en u kom se zakonima (1) ne zahteva od OCD da dostavljaju više izveštaja informacija i (2) OCD ne podležu većem broju inspekcija i sankcija od privrednih subjekata, pod istim uslovima.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

U 2024. nije bilo izmena zakona koje utiču na obaveze izveštavanja ili nadzora za organizacije civilnog društva. Kako je navedeno u prethodnom izveštaju, Zakon o slobodi udruživanja u NVO primarno nameće finansijske i obaveze izveštavanja OCD sa statusom javnog interesa, zajedno sa zahtevima koji se odnose na proces registracije, bez uvođenja dodatnih opterećenja.

OCD sa statusom javnog interesa i dalje su predmet posebnih finansijskih i obaveza u pogledu izveštavanja definisanih u Zakonu o slobodi udruživanja u NVO³², sa dodatnim zahtevima koji za sektor proističu iz Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma³³. Ove obaveze obuhvataju korišćenje bankovnih računa, mera za obezbeđivanje finansijske transparentnosti i nadzor od strane Finansijsko-obaveštajne službe (FOS) i Centralne banke Kosova (CBK). Ove obaveze, iako su mnogo detaljnije u određenim oblastima zbog prirode aktivnosti OCD, ne predstavljaju veliki obim inspekcija ili sankcija u poređenju sa komercijalnim preduzećima čiji rad uređuje Zakon o privrednim društvima³⁴.

32 Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije. Službeni list Republike Kosovo: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055>

33 Zakon br. 05/L-096 o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. FOS Kosova: <https://Fiu.Rks-Gov.Net/Wp-Content/Uploads/2016/06/Law.No.05.L-096.on.the.Prevention.of.Money.Laundering.and.Combating.Terrorist.Financing.Pdf>

34 Zakon br. 06/L-016 o privrednim subjektima. Službeni list Republike Kosovo, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=16426&langid=2>

SC 1.5. Centralni, odnosno lokalni javni organi imaju politike i pravila kojima se omogućava rad malih organizacija u zajednici i građanskih inicijativa (grassroots organizacije)

Indikator 1.5.a: Malim organizacijama na nivou zajednice, lokalnim organizacijama i građanskim inicijativama zakonom je dozvoljeno da rade bez registracije.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

U 2024. godini nije bilo izmena pravnog okvira koje utiču na pravo malih organizacija iz zajednice ili lokalnih organizacija i građanskih inicijativa za rad bez registracije na Kosovu. Ustavna garancija slobode udruživanja i dalje je na snazi i podržana je i primarnim i sekundarnim zakonodavstvom, koje ne nameće zakonsku obavezu registracije u cilju poslovanja.³⁵ Ovakvo pravno okruženje usklađeno je sa međunarodnim standardima koje naglašava neobavezujuću prirodu registracije i prava obavljanja kolektivne građanske delatnosti bez pravnog lica.

Pravna struktura Kosova formalno ne definiše male organizacije iz zajednice kao zasebnu pravnu kategoriju, međutim, ne postoje pravne prepreke koje sprečavaju njihov neformalni rad, bez obzira na njihovu veličinu, svrhu ili oblast delovanja. Neregistrovane grupe ne podležu zakonskim kaznama isključivo po osnovu njihovog neregistrovanog statusa i ne postoje evidentirane zakonske odredbe koje sprečavaju takve subjekte da se bave neprofitnim građanskim aktivnostima. Sistem elektronske registracije za OCD, koji je uvelo Ministarstvo za javnu upravu 2017. godine, koristi se i dalje i čini se da funkcioniše bez prijavljenih procesnih prepreka. Njegova dalja raspoloživost podržava administrativni proces za organizacije koje odluče da steknu pravni status putem registracije. Iako ne postoje dokumentovana ograničenja za rad neregistrovanih organizacija, većina domaćih i međunarodnih donatora, uključujući centralne i lokalne državne organe, obično ne dodeljuju sredstva neregistrovanim subjektima.

Indikator 1.5.b: Prema zakonu, neregistrovane male organizacije na nivou zajednice, lokalne organizacije i građanske inicijative uživaju ista prava na učešće u procesima odlučivanja kao i registrovane OCD.

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	4 – ispunjava većinu standarda

U 2024. nije bilo izmena zakona ili javnih politika koje utiču na pravo neregistrovanih organizacija iz zajednice ili građanskih inicijativa da učestvuju u javnim procesima odlučivanja na Kosovu. Kao i u prethodnim godinama, proces javnih konsultacija i dalje je formalno otvoren za sve, bez obzira na to da li su registrovani ili ne, posredstvom internet platforme Vlade, koja omogućava svakom pojedincu ili grupi da da svoj doprinos izradi nacrtu zakona, podzakonskih akata i strateških dokumenata u fazi predloga. Potrebno je naglasiti da ne postoje ciljani mehanizmi ili mere podrške za olakšavanje učešća neregistrovanih aktera iz civilnog društva, posebno na lokalnom nivou.³⁶

Međutim, kada je reč o formalnim strukturama za učešće i dalje postoji razlika između registrovanih i neregistrovanih grupa. Dok neregistrovani predlagači inicijativa mogu izneti svoja stanovišta kroz konsultacije, samo registrovane OCD imaju pristup insitucionalizovanim forumima za odlučivanje, kao što

³⁵ Ustav Republike Kosovo: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=31730>

³⁶

su Savet za saradnju Vlade sa civilnim društvom. Kao rezultat, iako registrovanim grupama nije zakonski zabranjeno da učestvuju u javnim konsultacijama- na primer, putem otvorene onlajn platforme okom faze predlaganja zakona, podzakonskih akata i drugih akata Vlade- njihova sposobnost vršenja formalnog uticaja ostaje ograničena usled nepostojanja priznatog pravnog statusa ili strukturiranih kanala za angažovanje. Ovo strukturno ograničenje nastavlja da kreira dvoslojno participativno okruženje, u kome pravni status ostaje preduslov za potpuno uključivanje u dijalog između države i civilnog društva.

SC 1.6. Sve OCD slobodno mogu da traže i primaju sredstva

Indikator 1.6.a: Stepem u kom relevantni zakoni dozvoljavaju OCD da traže širok niz izvora finansiranja, između ostalog i iz inostranstva, bez nepotrebnih ograničenja, u pogledu:

- donacija u gotovini ili naturi iz svih izvora;
- finansiranja od strane domaćih javnih organa;
- finansiranja od strane institucionalnih, korporativnih ili pojedinačnih donatora;
- finansiranja od strane inostranih vlada ili multilateralnih agencija.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

Zakon o slobodi udruživanja u NVO uređuje ovu oblast tako što uspostavlja širok pravni okvir koji omogućava OCD da dobijaju sredstva iz širokog spektra izvora.³⁷ Ovi izvori obuhvataju donacije, prihode od osiguranja, hartija od vrednosti, zaostavština, članarina, poklona, bespovratnih sredstava, pokretne i nepokretne imovine, prihoda od investicija i dobiti od delatnosti u kojima je korišćena imovina OCD na način dozvoljen zakonom. Zakon takođe omogućava finansiranje od strane domaćih javnih organa, institucionalnih, korporativnih i individualnih donatora, kao i stranih vlada i multilateralnih agencija. Okvir finansiranja opisan u zakonu usklađen je sa regionalnim i međunarodnim praksama.

Indikator 1.6.b: Udeo OCD koje mogu da pristupe širokom nizu izvora finansiranja bez nepotrebnog upliva vlasti.

U 2024, 90% OCD izvestilo je da nije bilo ometanja kada se radi o pristupu finansiranju, što ukazuje na slične rezultate u odnosu na 2023. (92%) i referentnu, 2021, godinu) 80%.

Kada je reč o OCD koje su doživele neku vrstu ometanja, rezultati iz 2024. ukazuju na to da 1% ispitanika, što je isti udeo kao u 2023, navodi da se susreo sa najmanje jednom vrstom prepreke koju je nametnula država, a koja utiče na njihovu sposobnost da pristupe sredstvima. Ove prepreke uključuju proizvoljne revizije tokom 2024. i zamrzavanje računa u 2023. godini. U poređenju, u anketi iz 2021. nisu zabeleženi slučajevi prijavljenog ometanja među ispitanicima.

³⁷ Prema poslednjem izveštaju KCSF-a 'Uporedna analiza međunarodnih praksi u pogledu zahteva za finansijsko izveštavanje za OCD na Kosovu', ne postoje pravne prepreke za prijem sredstava iz inostranstva i OCD su generalno slobodne da posluju sa donatorima po sopstvenom izboru. Izveštaj je dostupan na: <https://kcsfoundation.org/wp-content/uploads/2024/05/Comparative-analysis-of-international-practices-on-financial-reporting-requirements-for-CSOs.pdf>

SC 1.7. Za OCD je dostupna javna finansijska i nefinansijska podrška u zemljama korisnicama IPA programa i pruža se na transparentan, odgovoran, pravedan i nediskriminativan

Indikator 1.7.a: Iznos javnih sredstava dostupnih za OCD i udruženja jasno je naveden u zakonima i propisima, a prava i dužnosti državnog organa kojem je dato ovlašćenje da određuje i revidira iznos dostupnih dodeljenih javnih sredstava jasno je definisan.

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	4 – ispunjava većinu standarda

U 2024. godini nije bilo izmena i dopuna zakonodavnog okvira koji uređuje nivo javnih sredstava koja su na raspolaganju OCD na Kosovu. Uredba MF-NR-04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama o dodeli javnih sredstava NVO³⁸ i dalje je primarni pravni instrument koji uređuje ovu oblast. Potrebno je da institucije sa centralnog i lokalnog nivoa isplaniraju finansiranje OCD kroz jasno razgraničene budžetske linije u okviru godišnjeg procesa izrade budžeta. Uredba definiše odgovornosti javnih institucija u definisanju i upravljanju nivoom javnih sredstava za OCD, uključujući uloge u planiranju budžeta, definisanju kriterijuma selekcije i vršenju nadzora nad procesima distribucije sredstava. Međutim, stvarni nivo javnih sredstava nije definisan ili garantovan zakonom; utvrđuje se u okviru procesa izrade godišnjih budžeta na osnovu prioriteta Vlade i raspoloživih resursa.³⁹

Ipak, uočeni su i određeni izazovi. Iako uredba obezbeđuje formalni okvir, nedostaju joj jasnost i omogućavanje pristupa manjim OCD, čime usklađenost sa propisima postaje opterećenje. Prvenstveno, uprkos činjenici da uredba daje jasnost o procedurama, ona ne uspostavlja fiksne ili minimalne nivoe javnog finansiranja, niti pruža zakonske garancije o redovnoj dodeli sredstava. Drugo, implementacija je nedosledna u različitim institucijama, a manje OCD posebno imaju problema u pronalažanju pravog puta kroz složenost uredbe. Treće, ne postoji pravni zahtev za ex-post evaluacije odluka o finansiranju, čime se ograničavaju transparentnost i učenje za cikluse finansiranja u budućnosti. Konačno, uredbi nedostaju odredbe za finansiranje malog obima ili hitno finansiranje, koji su od ključnog značaja za obezbeđivanje pravovremene i fleksibilne podrške OCD koje odgovaraju na hitne društvene potrebe. Ovi nedostaci ograničavaju praktičnu delotvornost uredbe i umanjuju sveukupnu pouzdanost i pristupačnost javnih sredstava za ovaj sektor.

Indikator 1.7.b: Procenat javnog budžeta koji se zaista isplaćuje OCD na godišnjem nivou.

Godina	Iznosi isplaćeni OCD (u evrima)
2024	8,680,295
2023	14,400,877
2021	29,299,099

38 Uredba MF br. 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama javnog finansiranja OCD, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=14831>

39 Uredba MF br. 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama javnog finansiranja OCD, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=14831>

Prema podacima dostupnim u onlajn Bazi podataka o finansiranju OCD za 2024,⁴⁰ ukupan iznos javnih sredstava koja su organizacijama civilnog društva (OCD) dodelili Kabinet predsednika Vlade, ministarstva i lokalne samouprave, iznosio je 8.680.295,30 evra. Od ove sume, 3.846.400,00 evra dodelili su Kabinet predsednika Vlade i ministarstva centralne vlade, dok su lokalne samouprave učestvovala sa 4.833.894,48 evra.

Poređenja radi, u Godišnjem izveštaju o javnoj finansijskoj podršci NVO za 2023. godinu⁴¹ zabeleženo je da je NVO dodeljeno ukupno 14.400.877 evra iz javnih sredstava. Od te sume, 8.541.619 evra došlo je od Kabineta predsednika Vlade i ministarstava, dok je 5.859.258 evra dodeljeno iz opštinskih izvora.

U 2021. godini, u Godišnjem izveštaju o javnoj finansijskoj podršci NVO⁴² navedeno je da su NVO primile ukupno 29.299.099 evra od javnih institucija. Ovaj iznos obuhvata 15.179.248,50 evra iz Kabineta predsednika Vlade i ministarstava i 14.119.850,72 evra iz opština.

Indikator 1.7.c: Stepen u kom zakonske odredbe koje upravljaju dodelom javnih sredstava OCD obezbeđuju da su:

- kriterijumi za finansiranje jasno definisani, objektivni i javno objavljeni;
- ocenjivanje predloga je jasno i nepristrasno;
- sukobi interesa jasno uređeni;
- uslovi izveštavanja jasni i srazmerni.

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	4 – ispunjava većinu standarda

U 2024. godini, situacija na Kosovu bila je nepromenjena u odnosu na prethodnu procenu kada je reč o zakonskom uređenju finansijske podrške organizacijama civilnog društva iz javnih sredstava. Uredba MF br. 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama javnog finansiranja NVO⁴³ i dalje je primarni pravni okvir koji uređuje dodelu javnih sredstava. Ona postavlja sveobuhvatan okvir kriterijuma za finansiranje i postupaka evaluacije. Unapređenja su zabeležena u pogledu transparentnosti javnih poziva i procesa selekcije. Međutim, i dalje postoje određeni nedostaci. Prvo, iako uredba postavlja jasne kriterijume, njena složenost i tehnička priroda mogu predstavljati prepreke u pogledu pristupačnosti, posebno za manje ili manje iskusne OCD, čime se ograničava jednako učešće u procesima finansiranja iz javnih sredstava. Drugo, iako objavljivanje kriterijuma za finansiranje predstavlja pravni zahtev, u praksi se transparentnost i diseminacija razlikuju u različitim institucijama i nivoima vlasti. Nedoslednost može uticati na sposobnost potencijalnih podnosilaca zahteva da pristupe i odgovore na javne pozive na blagovremen i informisan način. Treće, iako se u uredbi navodi da procesi finansiranja moraju biti nepristrasni, ne postoje delotvorni mehanizmi nadzora kako si se osigurala dosledna i pravedna ocena predloga u različitim sektorima ili opštinama.

Odredbe uredbe o sukobu interesa nisu menjane, i dalje im nedostaju dovoljan nivo pojedinosti i mehanizmi za primenu. Na ovaj način se ograničava sposobnost javnih institucija da efektivno spreče ili reše

40 Napomena: U trenutku pisanja ovog izveštaja, Kancelarija za dobro upravljanje još uvek nije objavila zvanični Godišnji izveštaj o javnoj finansijskoj podršci za NVO za 2024. godinu. Podaci navedeni iznad za 2024. zasnivaju se na iznosima koji su trenutno raspoloživi u onlajn Bazi podataka o finansiranju NVO i oslikavaju dodeljene iznose, što služi kao osnov za analizu u okviru Indikatora 1.7.b. Međutim, budući da zvanični izveštaj još uvek nije bio objavljen u trenutku pisanja izveštaja, konačne cifre mogu biti promenjene kada izveštaj bude objavljen. Podaci koji se koriste u ovoj proceni su preuzeti iz Baze podataka o finansiranju NVO i može im se pristupiti ovde: <https://ojqfinancime.rks-gov.net/en/detailed-listy/>

41 Kancelarija za dobro upravljanje, Godišnji izveštaj o javnoj finansijskoj podršci NVO za 2023, dostupno na: https://ojqfinancime.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/06/RaportivJektor_per_financim_2023SQ.pdf

42 Kancelarija za dobro upravljanje, Godišnji izveštaj o javnoj finansijskoj podršci NVO za 2021, dostupno na: <https://ojqfinancime.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/06/AnnualReport2021.pdf>

43 Uredba MF – br. 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama javnog finansiranja NVO: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=14831>

situacije u kojima lični ili politički interesi mogu kompromitovati integritet odluka o finansiranju. Pored toga, iako su zahtevi u pogledu izveštavanja jasno navedeni u uredbi, zahtevi nisu prilagođeni kapacitetu ili veličini različitih OCD. Nedostatak srazmernog pristupa znači da manje organizacije imaju iste obaveze izveštavanja kao i velike koje raspolažu boljim resursima, što im nameće nepotrebno administrativno opterećenje. Dodatno, uredba se ne primenjuje na finansijsku podršku ispod 500 evra niti na programe urgentnog finansiranja. Rezultat toga je da određeni segment javnih sredstava ostaje van formalnog okvira, čime se slabe sveukupna transparentnost i odgovornost u procesima javnog finansiranja. Ova ograničenja podvlače potrebu za regulatornim dopunama a kako bi se osigurali pravičan pristup, dosledno sprovođenje i srazmerne obaveze u celom sektoru.

Indikator 1.7.d: Centralne vlasti javno objavljuju informacije o dodeli sredstava uz dovoljno detalja da bi se mogle identifikovati pojedinačne dodele.

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	4 – ispunjava većinu standarda

Od 2021. godine nije bio izmena u pogledu raspoloživosti informacija o javnom finansiranju na Kosovu. Iako vlada vodi zvaničnu internet platformu za javne pozive za finansiranje projekata OCD i za objavljivanje podataka o bespovratnim sredstvima,⁴⁴ podaci se ažuriraju jednom godišnje, obično u martu, zbog ograničenih kapaciteta i kapaciteta za izveštavanje. Iako institucije objavljuju javne pozive na svojim internet prezentacijama⁴⁵ i naložima na društvenim mrežama, ključni izazovi i dalje obuhvataju češće ažuriranje podataka i uspostavljanje centralizovane platforme.

Neke opštine su izvestile da objavljuju izveštaje i najnovije podatke na svojim internet prezentacijama kako bi osigurale da javnost ima pristup podacima o finansiranju. Prema trenutnoj praksi, pozivi za finansiranje se objavljuju na zvaničnim internet prezentacijama i naložima na društvenim mrežama, a predstavnici civilnog društva su uključeni u komisije za ocenu predloga projekata. Anketirani državni službenici takođe su naveli da se po njihovom mišljenju sredstva dodeljuju u skladu sa zvaničnom uredbom o javnoj finansijskoj podršci NVO i da postoji javna platforma na kojoj se redovno objavljuju informacije o korisničkim organizacijama, dodeljenim iznosima i podržanim projektima.

Prema podacima iz Ankete državnih službenika za 2024. godinu, većina ispitanika izjavila je da centralne vlasti sprovode proces za javno objavljivanje informacija o dodeljenim javnim sredstvima sa dovoljnim nivoom informacija. Mali broj ispitanika naveo je da su takve informacije nedovoljno stavljene na uvid javnosti, dok su drugi izjavili da ne znaju.

Indikator 1.7.e: Udeo OCD koje navode da je dodela domaćih javnih sredstava transparentna, pravedna i nediskriminatorna.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde	22%
2023	2 – minimalno ispunjava standarde	35%
2021	1 – ne ispunjava standarde	18%

U 2024. godini, 22% OCD na Kosovu izjavilo je da su procesi javnog finansiranja transparentni i pravični. Ovaj procenat predstavlja pad od 13 procentnih poena u odnosu na 2023. kada je 35% OCD izvestilo o pozitivnoj percepciji. Poređenja radi, 18% je bilo istog stanovišta u 2021. što je bliže rezultatu iz 2024.

44 Baza podataka Vlade o finansiranju NVO, dostupno na: <https://ojqfinancime.rks-gov.net/en/detailed-listy/>

45 Javni konkursi za finansiranje projekata NVO, dostupno na: <https://ojqfinancime.rks-gov.net/en/public-calls/>

godine.

U 2024, samo 25% anketiranih OCD smatralo je dodelu javnih sredstava iz nacionalnog budžeta pravičnom, navodeći da je proces “dovoljno pravičan” ili “veoma pravičan”. To oslikava pad sa 39% iz 2023, ali je u dosledno situaciji iz 2021. od 22%. Istovremeno, 48% OCD u 2024. ocenilo je proces kao “nepravičan” ili “nedovoljno pravičan”, što je u skladu sa nivoima iz 2021. (takođe 48%) i 2023. godine (44%).

Suprotno tome, Anketa državnih službenika iz 2024. otkrila je povoljniju percepciju među predstavnicima institucija: većina ispitanika smatrala je da je proces finansiranja ili “veoma pravičan” ili “dovoljno pravičan”.

U izveštaju OECD-a “*Western Balkans Competitiveness Outlook 2024: Kosovo*” istaknuto je da je Kosovo ostvarilo napredak u unapređenju sistema za upravljanje javnim finansijama. Međutim, takođe se naglašava potreba za nastavkom napora za unapređenje transparentnosti i efikasnosti procesa dodele javnih sredstava, uključujući i onih koji se odnose na organizacije civilnog društva. Izveštaj podvlači značaj primene robusnih mehanizama za praćenje i evaluaciju kako bi se osigurala odgovornost i efektivnost javnih rashoda. Ove mere se smatraju ključnim za unapređenje podsticajnijeg okruženja za OCD i unapređenje sveukupnog radnog učinka javnog sektora.⁴⁶

Indikator 1.7.f: Javno finansiranje ne isključuje OCD na osnovu predstavljenosti njihovih članova.

Rezultati Ankete za 2024. godinu na Kosovu ukazuju na činjenicu da 57% OCD smatra da javno finansiranje ne isključuje OCD na osnovu predstavljenosti njihovih članova ili oblasti. Ova brojka pokazuje doslednost sa prethodnim nalazima, 65% u 2023. i 61% u 2021. godini.

Kada se radi o praksi podnošenja predloga projekata, 57% OCD je u 2024. izvestilo da su podnosile predloge projekata za dodelu javnih sredstava, što je slično 65% u 2023. i 61% u 2021. godini. Među onima koji su podnosili predloge projekata, 74% nije imalo uspeha, u poređenju da 65% u 2023. i 75% u 2021. godini.

Najčešće navođeni razlozi za odbijanje u 2024. bili su: da organi vlasti daju prednost određenim organizacijama (59%), da je konkurencija bila veoma jaka (27%), da predlog nije bio dovoljno dobar (20%) i da vlasti nisu želele da finansiraju rad sa ljudima kojima oni pružaju usluge i koje zastupaju (12%). Kod OCD koje nisu podnosile predloge projekata, vodeći razlozi uključivali su uverenje da nemaju realne šanse da im predlog bude odobren, nesigurnost u pogledu ispunjenosti zahteva i složene procese prijavljivanja.

U 2024. anketa državnih službenika ukazala je na izmešane stavove o inkluzivnosti procesa javnog finansiranja i pogledu predstavljenosti članova. Većina ispitanika smatrala je da je proces dovoljno inkluzivan ili da je veoma inkluzivan.

⁴⁶

SC 1.8. Pojedinci i korporacije uživaju poreske beneficije na osnovu svojih donacija

Indikator 1.8.a: Poreski propisi omogućuju poreske olakšice u pogledu:

- Individualnog davanja
- Korporativnih davanja

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

Tokom 2024, Kosovo je donelo Zakon br. 08/L-142⁴⁷, o izmenama i dopunama Zakona br. 05/L-028 o porezu na dohodak građana⁴⁸ i povećalo neoporezivu granicu dohotka sa 960 evra na 3.000 evra i pojednostavilo poreski razred na 8% i 10% iznad te granične vrednosti. Iako ova izmena ne menja odredbe za donacije koje se oduzimaju od poreza, ona ipak utiče na praktični obim individualnih davanja, budući da fizička lica koja zarađuju manje od 3.000 evra godišnje više nemaju oporezivi prihod od kog donacije mogu da budu oduzete. Prema Savetu za fondacije,⁴⁹ izmene čuvaju postojeći okvir ali ograničavaju granicu za podsticaje za korišćenje poreskih olakšica za fizička lica sa manjim prihodima.

U skladu sa neizmenjenim odredbama Zakona br. 05/L-028, i fizička i pravna lica imaju zakonsko pravo na umanjeње do 10% njihovog oporezivog prihoda za donacije organizacijama civilnog društva koje sprovode aktivnosti od javnog značaja, kao što su obrazovanje, zdravstvo, kultura, zaštita životne sredine i humanitarna pomoć.

Indikator 1.8.b: Udeo privatnih lica koja su dala novac OCD.

Godina	Udeo privatnih lica koja su dala novac OCD na Kosovu.
2024	58%
2023	51%
2021	59%

Prema Svetskom indeksu davanja za 2024. godinu (*Charities Aid Foundation World Giving Index*),⁵⁰ udeo privatnih lica koja su davala novac OCD na Kosovu iznosio je 58%, što predstavlja blagi porast u odnosu na 51% u 2023⁵¹ i jedan procenat niže u odnosu na 2021⁵², kada je ovaj udeo iznosio 59%.

47 Zakon br. 08/L-142 o izmeni i dopuni zakona koji utvrđuju visinu beneficija u visinu minimalne zarade, postupke određivanja minimalne zarade i poreske stope na godišnje lične dohotke: <https://Gzk.Rks-Gov.Net/Actdocumentdetail.aspx?Actid=96360>

48 Zakon br. 05/L-028 o porezu na dohodak građana: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=11014>

49 Savet za fondacije: <https://cof.org/country-notes/nonprofit-law-kosovo#:~:text=Both%20legal%20persons%20and%20individuals,1>

50 Charities Aid Foundation World Giving Index 2024, dostupno na: https://www.cafonline.org/docs/default-source/inside-giving/wgi/wgi_2024_report.pdf

51 Charities Aid Foundation World Giving Index 2023, dostupno na <https://www.cafonline.org/docs/default-source/updated-pdfs-for-the-new-website/world-giving-index-2023.pdf>

52 Charities Aid Foundation World Giving Index 2021, dostupno na: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/caf-worldgivingindex2021_report_web2_100621.pdf

SC 1.9. Za OCD su dostupne poreske beneficije

Indikator 1.9.a: Stepen u kom važeći poreski zakoni predviđaju sledeće:

- Prihodi OCD iz bespovratnih sredstava (grantova), donacija i članarina, prihodi od privrednih delatnosti, investicioni prihodi, nekretnine, pokloni i nasleđa ne podležu oporezivanju;
- sav višak dobiti ili profit proizveden putem privredne delatnosti koji sekoristi za potrebe misije OCD ne podleže porezu na dobit/porezu na profit.

2024	3– umereno ispunjava standarde
2023	3– umereno ispunjava standarde
2021	3– umereno ispunjava standarde

U 2024. nije bilo značajnih izmena i dopuna zakona na Kosovu, specifično vezanih za poreski tretman organizacija civilnog društva. Postojeći zakonodavni okvir, posebno Zakon o porezu na dobit pravnih lica⁵³, i dalje uređuje oporezivanje prihoda OCD, sa odredbama koje izuzimaju prihod koji se koristi isključivo u svrhe javnog dobra kao što su grantovi i donacije, dok se prihodi od nepovezanih ekonomskih aktivnosti oporezuju⁵⁴.

Poreska administracija Kosova izradila je strateške dokumente uključujući Plan integriteta 2024–2026⁵⁵ i Strateški plan za period 2022–2026,⁵⁶ u cilju unapređenja usluga za poreske obveznike i poštovanja propisa. Međutim, ovi dokumenti ne navode konkretne izmene poreskih zakona koje utiču na OCD.

OCD sa statusom javnog interesa i dalje su izuzete od plaćanja poreza na dobit pravnih lica na prihod koji se isključivo koristi za javni interes, kao što su grantovi i donacije. Prema članu 7(1.1) Zakona o porezu na dobit pravnih lica, ovaj prihod se ne smatra oporezivom dobiti ako doprinosi ostvarivanju misije organizacije. Međutim, prihod ostvaren od nepovezanih ekonomskih aktivnosti- kao što su iznajmljivanje nepokretnosti, prihod od ulaganja ili prihod od usluga- i dalje se smatra oporezivim prihodom osim ako neposredno ne doprinosi ostvarivanju ciljeva javnog interesa organizacije.

Kako je navedeno u prethodnoj proceni, prema članu 8. Zakona o porezu na dobit pravnih lica, prihod od grantova, subvencija i donacija izuzima se od plaćanja poreza na dobit, pod uslovom da je ostvaren u skladu sa ustanovljenim pravilima i kriterijumima prihvatljivosti. Međutim, Poreska administracija Kosova ima nadležnost da nametne poreske obaveze ukoliko utvrdi da nevladina organizacija posluje u komercijalne svrhe, a ne u javnom interesu. Ovo ovlašćenje je primenjeno u situacijama kada je, na primer, višak prihoda organizacije korišćen za finansijske isplate zaposlenima- kroz povećanje plata ili doprinosa- ili kada su naplaćivane više cene od tržišnih za dobra i usluge.

Pored toga, član 34. istog zakona propisuje da se poreska stopa od 10% primenjuje na višak prihoda ostvarenog iz komercijalnih aktivnosti. To znači da OCD podležu plaćanju poreza na dobit pravnih lica na prihode ostvarene iz ekonomskih aktivnosti ili rada socijalnog preduzeća.

⁵³ Zakon br. 06/L-105 o porezu na dobit pravnih lica <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=20988>

⁵⁴ Zakon br. 05/L-028 o porezu na dohodak građana <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=11014>

Zakon br. 06/L-022 o socijalnim preduzećima <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18187>

⁵⁵ Plan integriteta PAK za period 2024–2026: <https://www.atk-ks.org/wp-content/uploads/2024/02/ENG-Tax-Administration-of-Kosovo-Integrity-Plan-2024-2026.pdf?utm>

⁵⁶ Strateški plan PAK za period 2022–2026: <https://www.atk-ks.org/wp-content/uploads/2023/11/ENG-ATK-Plani-Strategijk-1.pdf>

SC 1.10. Politike i zakonsko okruženje obezbeđuju podsticaje i pospešuju volontiranje i rad u OC

Indikator 1.10.a: Usvojeni su zakoni kojima se reguliše volontiranje.

2024	1 – ne ispunjava standarde
2023	1 – ne ispunjava standarde
2021	1 – ne ispunjava standarde

Nije bilo izmena pravnog okvira za volontiranje na Kosovu od prethodne procene. Stanje je isto kao i 2021. godine kada je jedini zakon u kome se pominje volontiranje bio Zakon br. 03/L-145 o omladinskom organizovanju.⁵⁷ Međutim, ovaj zakon se primenjuje samo na pojedince između 15 i 24 godine starosti. Starosno ograničenje i dalje predstavlja značajnu prepreku za šire učešće u volonterskim aktivnostima i sprečava jednako uključivanje različitih starosnih grupa.

Tokom 2024. Kosovo nema važeći Zakon o volontiranju. Trenutno je u izradi koncept dokumenta o volontiranju koji će objaviti Kancelarija za dobro upravljanje.⁵⁸ Ovaj dokument, u kom je rezimiran Nacrt dokumenta koji je smernica za izradu i donošenje politike vlade za promociju i razvoj volontiranja kroz sveobuhvatan pravni i institucionalni okvir, izrađen je i razvijen tokom 2024. godine uz podršku projekta EU- TACSO 3. Međutim, dokument još uvek nije objavljen za javne konsultacije.

Indikator 1.10.b: Strategije i programi vlade za volontiranje podržavaju volontiranje za OCD i opredeljuju dovoljno resursa za sprovođenje.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde
2023	2 – minimalno ispunjava standarde
2021	2 – minimalno ispunjava standarde

Nije bilo promena u vezi sa ovim indikatorom u 2024. u poređenju sa prethodnom procenom.

Kancelarija za dobro upravljanje još uvek radi na izradi Koncept dokumenta o volontiranju na Kosovu⁵⁹. Nije bilo promena u pogledu finalizacije ili implementacije ovog dokumenta.

Državna strategija za mlade 2024–2032,⁶⁰ koju je donelo Ministarstvo kulture, omladine i sporta 2023. godine i dalje je na snazi. Ova strategija obuhvata odredbe za razvoj i promociju volontiranja i volonterskog rada kao deo širih napora za unapređenje dobrostanja i angažovanja mladih. Međutim, ona ne predstavlja posvećenu nacionalnu strategiju za volontiranje, niti osigurava dodelu konkretnih resursa za podršku volontiranju u svim sektorima OCD.

Predstojeća Strategija Vlade za saradnju sa civilnim društvom za period 2025– 2030. će integrisati zasebnu komponentu o volontiranju u okviru Cilja 4. Očekuje se da će aktivnosti koje se odnose na volontiranje biti utemeljene i usklađene sa Koncept dokumentom o volontiranju kada on bude dovršen i objavljen. Do tada, nema uvedenih konkretnih mehanizama za implementaciju ili opredeljenih sredstava.

⁵⁷ Zakon br. 03/ L-145 o omladinskom organizovanju. <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2654>. Poslednji pristup 8. nov. 2022.

⁵⁸ Kabinet predsednika Vlade, Spisak koncept dokumenata za 2024, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/blog/lista-e-koncept-dokumente-2024/>

⁵⁹ Kabinet predsednika Vlade, Spisak koncept dokumenata za 2024, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/blog/lista-e-koncept-dokumente-2024/>

⁶⁰ Državna strategija za mlade 2024–2032, dostupno na: https://www.mkrs-ks.org/repository/docs/STRATEGJIA_SHTETERORE_PER_RINI_2024-2032_EN.pdf

Indikator 1.10.c: Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe zapošljavanja.

Prema rezultatima Ankete OCD, 15% OCD u je 2024. izvestilo je da je imalo koristi od takvih programa, uključujući i zapošljavanje lica na projektima, pružanje konsultantskih usluga, angažovanje stažista na period od tri ili šest meseci i zapošljavanje preko Superpune,⁶¹ vladine platforme za zapošljavanje na Kosovu koja povezuje mlade starosti od 18 do 29 godina sa mogućnostima za zapošljavanje u javnom i privatnom sektoru. Ova platforma je pokrenuta 2022. godine, u okviru Programa garancija za zapošljavanje mlade⁶² u cilju smanjenja nezaposlenosti i povećanja ekonomskog rasta. Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe zapošljavanja, stabilan je tokom godina.

Indikator 1.10.d: Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe volontiranja.

Prema rezultatima Ankete OCD, samo 3% OCD je izvestilo da je u 2024. godini koristilo takve programe, što oslikava nastavak trenda po kome samo mali procenat OCD sarađuje sa ili dobija podršku od državnih inicijativa za volontiranje. To ukazuje na slične rezultate kao u 2023. godini kada je 4% OCD prijavilo učešće kao i u 2021. kada je 5% OCD navelo da je imalo pristup inicijativama za volontiranje koje je podržala država.

Indikator 1.10.e: Udeo zaposlenih u OCD u odnosu na ukupnu radnu snagu.

Godina	Udeo zaposlenih u OCD u odnosu na ukupnu radnu snagu.
2024	4,5%
2023	4,2%
2021	5,9%

Na osnovu potvrđenih brojki iz još uvek neobjavljenog izveštaja za 2024. godinu⁶³ Kosovskog penzionog štednog fonda (KPST), ukupno 20.758 lica je bilo formalno zaposleno u nevladinim organizacijama (NVO) u 2024. godini. Prema podacima Agencije za statistiku Kosova,⁶⁴ ukupan broj radne snage u istoj godini iznosio je 461.675. To znači da su zaposleni u OCD činili 4,5% ukupne radne snage u 2024.

Poređenja radi, u objavljenom Godišnjem izveštaju Kosovskog penzionog štednog fonda za 2023.⁶⁵ beleženo je 20.708 zaposlenih u OCD, dok je Agencija za statistiku Kosova za tu godinu navela da je ukupnu radnu snagu činilo 497.265 lica.⁶⁶ Tako je udeo zaposlenih u OCD predstavljao 4,2% ukupne radne snage u 2023.

Ako pogledamo dalje u prošlost, u Godišnjem izveštaju Kosovskog penzionog štednog fonda za 2021.⁶⁷ navedeno je da je 25.385 lica bilo zaposleno u civilnom sektoru. U kombinaciji sa brojem radne snage iz

61 Superpuna je platforma za zapošljavanje koju je uspostavila Vlada Kosova u okviru Garantne šeme za zapošljavanje mladih. Cilj platforme je da se mladima olakša pristup tržištu rada i istovremeno da se pomogne preduzećima da angažuju nove zaposlene, dostupno na: <https://superpuna.rks-gov.net>

62 Youth Guarantee Scheme: Connecting Youth. Youth Guarantee Deployment in the WB6, Policy paper, 2022: <https://www.nms.org.mk/wp-content/uploads/2022/06/CY-Policy-Paper-May-2022.pdf>

63 Iako u trenutku pisanja ovog izveštaja Kosovski penzioni štedni fond još uvek nije objavio zvanični izveštaj za 2024. godinu, ova institucija je potvrdila broj registrovanih zaposlenih u organizacijama civilnog društva u ovoj godini. Na osnovu ove potvrde, u proceni su korišćene brojke za 2024. godinu koje je dostavio direktno fond kao osnov za Indikator 1.10.e: Udeo zaposlenih u OCD u odnosu na ukupnu radnu snagu.

64 Agencija za statistiku Kosova objavila je rezultate Ankete o radnoj snazi (AFP), za drugo tromesečje (Q2), 2024, dostupno od 27. marta 2025. na: <https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/8559>

65 Izveštaj Kosovskog penzionog štednog fonda za 2023. godinu, dostupno na: https://trusti.org/wp-content/uploads/2023/12/AnnualReport2023_eng.pdf

66 Agencija za statistiku Kosova, Rezultati ankete o radnoj snazi (LFS), Q4 2023, dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/8235> i na: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/en/ASKdata/ASKdata_Labour%20market_Anketa%20e%20Fuqisë%20Punëtore_Annual%20Labour%20market/tab24.px/table/tableViewLayout/

67 Izveštaj Kosovskog penzionog štednog fonda za 2021. godinu, dostupno na: https://trusti.org/wp-content/uploads/2021/12/AnnualReport2021_eng_web.pdf

2021. od 427.266 lica koji je dostavila Agencija za statistiku⁶⁸, zaposleni u OCD tada su činili 5,9% ukupne radne snage.

Indikator 1.10.f: Procenat lica koja su volontirala u nekoj organizaciji.

Godina	Procenat lica koja su volontirala u nekoj organizaciji.
2024	8%
2023	8%
2021	10%

Prema CAF Svetskom indeksu davanja za 2024. godinu (*Charities Aid Foundation World Giving Index 2021*)⁶⁹, 8% ljudi je volontiralo je svoje vreme organizaciji na Kosovu u 2024. godini. Ovaj podatak ukazuje da nije bilo promena u odnosu na 2023. kao i na smanjenje broja volontera u poređenju sa 10% zabeleženim u 2021. godini.

⁶⁸ Agencija za statistiku Kosova, Anketa radne snage na Kosovu (LFS), Q4 2021, dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/5041> i https://askdata.rks-gov.net/pxweb/en/ASKdata/ASKdata_Labour%20market_Anketa%20e%20Fuqisë%20Punëtore_Annual%20labour%20market/tab24.px/table/tableViewLayout1/

⁶⁹ Charities Aid Foundation World Giving Index 2024, dostupno na: <https://www.cafonline.org/about-us/research/caf-world-giving-index>

Specifični cilj 2

Javni organi i institucije uključuju OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih politika.

SC 2.1. Javni organi i institucije uključuju OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih

Indikator 2.1.a: O zakonima, podzakonskim aktima, strategijama i drugim aktima od javnog interesa i reformama javnih politika sprovode se delotvorne konsultacije sa OCD u smislu da:

- OCD imaju pristup nacrtima dokumenata od početka postupka izrade do kraja postupka usvajanja;
- Ostavlja se najmanje 15 dana za komentare pre nego što nacrt dokumenta uđe u postupak usvajanja;
- Primena vanrednih/ubrzanih postupaka za usvajanje zakonodavstva bez da se omoguće konsultacije predstavlja izuzetak i valjano je opravdana;
- izveštaji o rezultatima javnih konsultacija, uključujući razloge za odbijanje komentara, objavljuju se pravovremeno;
- Članovi radnih grupa iz OCD biraju se na osnovu javnog poziva, jasnih kriterijuma i u skladu sa ravnopravnim postupanjem;
- Članovi radnih grupa iz OCD uključuju predstavnike društva u celini, uključujući ženske grupe, LG-BTIQ grupe, migrantske grupe, manjinske grupe, grupe lica sa invaliditetom i druge, po potrebi, a u skladu sa pristupom zasnovanom na ljudskim pravima.

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	3 – umereno ispunjava standarde
2021	3 – umereno ispunjava standarde

U 2024. godini, Kosovo je usvojilo novu Uredbu br. 17/2024 o Poslovniku Vlade⁷⁰, kojom je ukinuta prethodna Uredba br. 05/2016 o minimalnim standardima za javne konsultacije⁷¹, ali su zadržane glavne odredbe kojima se podržava učešće civilnog društva u javnom odlučivanju. Nova uredba osigurava da OCD imaju pristup nacrtima dokumenata tokom celokupnog procesa izrade javnih politika, propisuje minimalni period konsultacija od 15 do 30 dana i zahteva objavljivanje ishoda konsultacija, uključujući i obrazloženja za prihvaćene ili odbijene predloge. Takođe dozvoljava i primenu ubrzanog postupka u hitnim ili vanrednim slučajevima. U poređenju sa Uredbom br. 05/2016, Uredba 17/2024 uvodi i unapređenja, ali i potencijalna nazadovanja. Jedan od pozitivnih razvoja je jasnija zakonska definicija i proceduralni osnov za primenu ubrzanih postupaka koji su navedeni u članovima 54. i 84. Ovi članovi navode da se takvi postupci mogu koristiti samo u jasno definisanim uslovima- hitnim situacijama ili vanrednim okolnostima- čime se štiti od njihove proizvoljne primene. Štaviše, član 53. povećava transparentnost konsultativnog procesa tako što propisuje da se pregledaju svi primljeni komentari i da se blagovremeno objave razlozi za njihovo prihvatanje ili odbijanje.

Međutim, nova uredba predstavlja takođe značajnu regresiju u pogledu rokova za konsultacije. Iako Uredba iz 2024. definiše minimalni period za konsultacije od 15 dana i dozvoljava do 30 dana u slučaju složenih ili značajnijih akata, prethodna Uredba br. 05-2016 omogućavala je trajanje javnih konsultacija u periodu do 60 dana. Ovo smanjenje maksimalnog vremenskog okvira za konsultacije može ograničiti kapacitet OCD- posebno manjih organizacija sa ograničenim resursima- za smisljeno učešće u proces-

⁷⁰ Uredba br. 17/2024 o Poslovniku Vlade: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=92322>

⁷¹ Uredba br. 05/2016 o minimalnim standardima za javne konsultacije <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15036>

ima odlučivanja. Uprkos tome što nova uredba omogućava predlagaču da produži ili ponovi proces javnih konsultacija u određenim slučajevima, ovakva odluka je diskreciona i ne nadoknađuje prethodno garantovani duži period.

Uredba iz 2024. godine dozvoljava primenu ubrzanog postupka pod jasno definisanim uslovima, uključujući hitne i vanredne situacije. Članovi 54. i 84. postavljaju pravni osnov za takve postupke i omogućavaju Vladi da zaobiđe redovne konsultacije kada je potrebno brzo zakonodavno delovanje. Uredba ne uključuje zahtev za *post-hoc* obrazloženje ili transparentnost o tome zašto je takav postupak korišćen, što ograničava odgovornost.

Prema Izveštaju o javnim konsultacijama za 2024. godinu, koji je Kancelarija za dobro upravljanje objavila⁷² 2024, ukupno je 444 nacrti zakona i podzakonskih akata objavljeno za javne konsultacije posredstvom zvanične internet platforme Kosova, od kojih 251 usvojen dokument na centralnom, i 193 na lokalnom nivou. Institucije sa centralnog nivoa objavile su veliki obim dokumenata svakog meseca, a najaktivniji bili su Ministarstvo za zaštitu životne sredine, prostorno planiranje i infrastrukturu, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja i Ministarstvo zdravlja. Neki (57%) dokumenti su objavljeni sa finalnim izveštajem, dok preostalih 43% objavljenih dokumenata nije bilo praćeno izveštajem o procesu konsultacija.⁷³ Tipovi dokumenata koji su najčešće bili predmeti konsultacija su administrativna uputstva, nacrti propisa i nacrti zakona. Međutim, uprkos institucionalnim naporima za održavanje kontinuiranog toka konsultacija, učešće javnosti i dalje je ograničeno. Tokom cele godine, javnost je podnosila relativno mali broj komentara- ukupno 170 komentara za sve objavljene dokumente na internet platformi. Na centralnom nivou je čak još niži nivo učešća, ukupno 10 komentara za 193 objavljena dokumenta, dok je samo mali deo (20%) bio objavljen u finalnim izveštajima o konsultacijama. Integracija povratnih informacija dešavala se tek u retkim slučajevima, odnosno, većina dokumenata, 79%, finalizirano je i objavljeno bez navodjenja doprinosa od strane javnosti.

U 2024. nije bio promena u vezi sa tim kako se članovi OCD biraju za učešće u radu radnih grupa za izradu nacrti. Trenutno ne postoji obavezujući pravni zahtev za odabir putem javnih poziva ili na osnovu transparentnih i jednakih kriterijuma. Iako neka ministarstva i agencije mogu sprovoditi takve prakse u okviru svojih internih procedura, nedostatak jednobraznih standarda u celoj Vladi slabi odgovornost i ograničava pristup za sve OCD, posebno one izvan uspostavljenih mreža. Iako pravni okvir čuva, i u nekim oblastima, pojašnjava prethodne standarde za učešće, on istovremeno uvodi procesne složenosti i zadržava jazove- posebno u pogledu izbora i uključivanja predstavnika OCD u rad radnih grupa, što i dalje nije uređeno i potencijalno je isključivo. Ovakve proceduralne složenosti obuhvataju prošireni raspon za primenu ubrzanih postupaka i izuzetaka, kao i povećano oslanjanje na digitalne sisteme, koji- ako se ne sprovode ili ne prate pažljivo- mogu nesrazmerno staviti u nepovoljniji položaj manje ili manje digitalno opremljene OCD i smanjiti sveukupnu inkluzivnost i transparentnost procesa. Istovremeno, pravni okvir Kosova trenutno ne zahteva uključivanje različitih grupa- kao što su ženske organizacije, LGBTIQ grupe, osobe sa invaliditetom, migranti i nacionalne manjine- u javne konsultacije ili radne grupe. Iako se određena zastupljenost dešava neformalno ili kroz uključivanje krovnih mreža poput CIVIKOS-a, ne postoje konkretni mehanizmi u uredbi za osiguravanje uravnoteženog i inkluzivnog učešća. Ovakav propust donosi rizik da se ne čuju glasovi pripadnika marginalizovanih, manje zastupljenih grupa, a samim tim se i ne ispunjavaju međunarodni standardi u oblasti ljudskih prava koji se odnose na zabranu diskriminacije i inkluzivno učešće u javnim poslovima.

72 Godišnji izveštaj o javnim konsultacijama u Vladi Republike Kosovo za 2024: <https://konsultimet.rks-gov.net/Storage/Docs/Doc-6821edf74bac1.pdf>

73 Godišnji izveštaj o javnim konsultacijama u Vladi Republike Kosovo za 2024, str. 20: <https://konsultimet.rks-gov.net/Storage/Docs/Doc-6821edf74bac1.pdf>

Godina	Udeo OCD koje su vlasti efektivno konsultovale u procesu izrade zakona, podzakonskih akata, strategija ili akata od javnog interesa i reformi javnih politika
2024	19%
2023	35%
2021	20%

Anketa OCD pokazala je da u je u 2024. godini, 19% organizacija civilnog društva izvestilo da je bilo efektivno konsultovano u vezi sa izradom zakona, javnih politika ili strateških dokumenata. Ovaj procenat predstavlja pad od 16 procentnih poena u poređenju sa 35% u 2023, ali je u skladu sa 20% u 2021. godini.

Dodatni rezultati iz Ankete OCD otkrivaju da je u 2024, 15% OCD na Kosovu imalo pristup nacrtima dokumenata tokom celokupnog procesa izrade javnih politika- od početka izrade do konačnog usvajanja. To označava pad od 15 procentnih poena sa 30% u 2023. godini. U poređenju sa 2021. kada je prijavljen pristup bio 16%, rezultati su ostali relativno konstantni.

U 2024, 15% OCD izvestilo je da je imalo najmanje 15 dana za davanje komentara na nacрте zakona ili javnih politika. Navedeno predstavlja pad sa 28% u 2023. godini. Međutim, u poređenju sa 2021. kada je 18% slično izvestilo, rezultati su slični. Ovo smanjenje u odnosu na prethodnu praksu od do 60 dana roka za izveštavanje, može ograničiti sposobnost OCD da daju smisleni doprinos i budi zabrinutosti o nedoslednoj primeni u različitim javnim institucijama.

Rezultati Ankete državnih službenika pokazuju da je na pitanje koliko dobro su OCD i javnost informisani o mogućnostima za davanje doprinosa izradi zakona, javnih politika i strategija, većina državnih službenika smatrala da su OCD dovoljno ili u potpunosti informisane.

Slično tome, većina državnih službenika smatrala je da se povratne informacije od OCD u dovoljnoj meri uzimaju u obzir u odlučivanju, pri čemu su neki rekli da se u celosti unose u dokumente. Međutim, manji broj je smatrao da se doprinos OCD ne razmatra dovoljno, dok je nekolicina smatrala da se ne koristi uopšte.

U Anketi državnih službenika različite javne institucije na Kosovu opisale su svoje angažovanje sa civilnim društvom u kontekstu izrade zakona, strategija i javnih politika. U konkretnim primerima pominju se konsultacije i javna slušanja o lokalnim budžetima, uključujući i ona na temu učešća žena. Neke institucije navele su da su povratne informacije koje su dobile od OCD unesene u nacрте dokumenata, dok su druge istakle uključivanje OCD u predstavljanje budžetskog okvira ili tematska slušanja. Nekoliko državnih službenika je međutim, navelo da nije imalo direktne konsultacije sa OCD ili da su bili u kontaktu samo putem javnih poziva, što sugerise različite nivoe interakcije među institucijama.

Upitani o ukupnoj delotvornosti konsultacija, većina državnih službenika ih je opisala kao dovoljno ili veoma efektivne.

U 2024, javne institucije na Kosovu izvestile su da su koristile različite metode konsultacija, uključujući javna slušanja, okrugle stolove, radionice, konsultacije u pisanoj formi i obaveštenja objavljena na zvaničnim internet prezentacijama. Neke su takođe istakle upotrebu društvenih mreža i internet platformu vlade za konsultacije. OCD i predstavnici zajednice bili su uključeni kroz radne grupe i zajedničke sastanke. Iako je nekoliko institucija istaklo da su konsultacije bile otvorene za sve zainteresovane učesnike, druge su navele ograničenu saradnje usled malog interesovanja javnosti ili specifičnog demografskog sastava određenih oblasti.

U kontekstu potencijalnog dobijanja statusa kandidata za članstvu u EU i kontinuiranih napora za usklađivanje sa standardima EU⁷⁴, OCD na Kosovu se i dalje suočavaju sa preprekama za smisleno učešće

74 <https://kryeministri.rks-gov.net/en/blog/the-government-adopts-the-reform-agenda-under-the-eu-reform-and-growth-facility-for-the-western-balkans/>

u procesu pristupanja EU.⁷⁵ Iako formalne strukture postoje—kao što su javne konsultacije putem internet platformi i predstavnici u Nacionalnom savetu za evropske integracije⁷⁶—uključivanje OCD je često površinsko i procesno pre nego da zaista ostvaruje uticaj.⁷⁷ Konsultacije se često organizuju kasno u ciklusu izrade javnih politika, uz ograničen pristup nacrtima i minimalno unošenje povratnih komentara OCD u konačne odluke. Uprkos ovim izazovima, OCD i dalje igraju ključnu ulogu u zagovaranju za ljudska prava, transparentnost i vladavinu prava⁷⁸; ipak, one rade u sve više neprijateljskom okruženju, suočavajući se i sa političkom represijom i ograničenim mogućnostima za smislenu uključivanje u proces pristupanja EU.⁷⁹ Prema izveštaju BCSDN-a o analizi paketa za proširenje EU, civilno društvo na Kosovu i dalje je aktivno i raznoliko i igra značajnu ulogu u koncipiranju, sprovođenju i vršenju nadzora nad reformama povezanim sa pristupanjem EU. Kosovo je preduzelo konkretna delovanja za povećanje transparentnosti i odgovornosti u pogledu javne finansijske podrške OCD, ali i dalje su prisutni izazovi u vezi sa izveštavanjem i procenom delotvornosti dodeljenih sredstava.⁸⁰

Vlada Kosova zvanično je usvojila svoju Reformsku agendu⁸¹ u oktobru 2024. godine. U Agendi je istaknuto 111 reformskih koraka u oblasti dobrog upravljanja, javne uprave, upravljanja javnim finansijama, zelene i digitalne tranzicije, razvoja privatnog sektora, razvoja ljudskog kapitala i vladavine prava. Proces je obuhvatao koordinaciju između Vlade, Skupštine, pravosudnih institucija i nezavisnih tela kojima je poveren zadatak sprovođenja reformi u naredne četiri godine.⁸²

Iako je konsultativni proces za Reformsku agendu formalno uključivao organizacije civilnog društva, u nekoliko nezavisnih analiza navedeno je da su njihov koncept i vreme održavanja ograničili smislenu integraciju doprinosa aktera, istakli izazove na Kosovu u sprovođenju efektivnog konsultativnog procesa i zabeležile tendenciju da se konsultacije tretiraju kao procesni koraci pre nego kao mogućnost za zajedničko kreiranje.⁸³ Sastanak u okviru javnih konsultacija održan je početkom maja 2024. kada su OCD ukratko informisane o nacrtu Agende i pozvane da daju komentare i usmeno i u pisanoj formi. Prema izveštajima OCD, one su ukratko obaveštene i pozvane da daju komentar i o horizontalnim pitanjima kao što su rodna ravnopravnost i reforma javne uprave.⁸⁴ Međutim, čini se da je integrisanje ovih komentara u konačna dokumenta bilo minimalno. U izveštaju GLPS (*Policy Brief*) dalje je primećeno da je nacrt Reformske agende u velikoj meri finaliziran pre samog početka konsultacija, što je ograničilo obim unošenja izmena zasnovanih na preporukama OCD. Uprkos tome što su pisani doprinosi primljeni, nema mnogo dokaza da su doveli do značajnih izmena konačnog teksta.⁸⁵

Indikator 2.1.b: OCD su delotvorno uključene u mehanizme za nadzor.

Ovaj indikator nije revidiran.

75 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-10-2025-0075_EN.html

76 https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-civil-society-facility-media-programme-kosovo-2024-2025-2024-allocation-europeaid-183890ddactxk_en

77 <https://europeanwesternbalkans.com/2024/10/28/a-series-of-events-focused-on-common-regional-market-was-held-in-regions-capitals/>

78 <https://lens.civicus.org/interview/civil-society-works-day-in-and-day-out-to-build-democracy/>

79 <https://balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2024/12/89-4-Final-MM-Regional-Report-WBT-2023.pdf>
<https://www.balkanicaucaso.org/eng/Areas/Kosovo/CEFTA-and-the-path-to-EU-accession-challenges-and-new-directions-235553>

80 <https://balkancsd.net/2024-eu-enlargement-package-released-bcsdns-in-depth-analysis-on-key-civil-society-findings-for-western-balkans-coming-soon/>

81 Vlada Kosova, Program reformi i rasta za Zapadni Balkan: Reformska agenda Kosova, 2024: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/10/RGF-Kosovo-Reform-Agenda.pdf>

82 Kabinet predsednika Vlade: Vlada usvojila Reformsku agendu u okviru Programa reformi i rasta EU za Zapadni Balkan: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/blog/the-government-adopts-the-reform-agenda-under-the-eu-reform-and-growth-facility-for-the-western-balkans/>

83 OECD, 2025.

84 Levizja FOL: Kako Kosovo može da unapredi konsultacije i angažovanje zainteresovanih strana u procesu pregovora za pristupanje EU? https://levizjafol.org/wp-content/uploads/2024/07/Kosovo-improve-consultation-ENG_FINAL.pdf KWN, Rodni pregled Plana rasta EU: Reformska agenda Kosova, 2024: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2024/12/Gender-Review-of-EU-Growth-Plan-Reform-Agenda-Kosovo-2024.pdf?utm_source=SIGMA+Monitoring+Reports,+Public+Administration+in+Kosovo+8,+2024 https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/01/public-administration-in-kosovo-2024_d9378da9/a53fce6b-en.pdf EWB, Niz događaja na temu zajedničkog regionalnog tržišta održan je u glavnim gradovima u regionu: <https://europeanwesternbalkans.com/2024/10/28/a-series-of-events-focused-on-common-regional-market-was-held-in-regions-capitals/>

85 GLPS 2025

Indikator 2.1.c: Udeo OCD koje su učestvovale u konsultacijama tokom pripreme državnih izveštaja prema međunarodnim obavezama u oblasti ljudskih prava i drugih zakonskih obaveza i sprovođenja preporuka nadležnih organa datih sporazuma.

Ovaj indikator nije revidiran.

SC 2.2. Javni organi i institucije priznaju važnost civilnog društva u društvenoj debati o javnim politikama i procesima evropskih integracija.

Indikator 2.2.a: Stepem u kom OCD ocenjuju kao pozitivne stavove javnih zvaničnika prema civilnom društvu.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde
2023	2 – minimalno ispunjava standarde
2021	2 – minimalno ispunjava standarde

U Anketi OCD za 2024. navodi se da je 28% organizacija civilnog društva na Kosovu ocenilo stav državnih službenika kao podržavajući, što označava pad od 12 procentnih poena u odnosu na 2023. kada je 40% OCD imalo ovog stava. Međutim, brojka je dosledna nivou od 30% iz 2021. godine.

Suprotno tome, 61% OCD je u 2024. godini opisalo stav državnih službenika kao nepodržavajući, uključujući i one koji su ga procenili kao nedovoljno podržavajući ili uopšte nepodržavajući. To označava povećanje od 14 procentnih poena u odnosu na 2023. kada je 47% iznelo slična viđenja. Rezultati iz 2024. veoma liče na one iz 2021. kada je 57% OCD izvestilo o negativnim ili nepodržavajućim stavovima.

I državnim službenicima je postavljeno pitanje o tome koliko oni misle da njihove kolege podržavaju organizacije civilnog društva, uopšteno gledano. Većina ispitanika opisala je stav državnih službenika ili kao veoma ili kao dovoljno podržavajući.

Kada su upitani da objasne zašto su odabrali takav odgovor, državni službenici na Kosovu su pomenuli različite vidove podrške. Ta podrška je obuhvatala i bespovratna finansijska sredstva- posebno za organizacije koje pomažu žrtvama nasilja u porodici i pružaju socijalne usluge- kao i javne pozive za finansiranje, konsultacije i savetodavnu podršku, subvencije za svratišta i uključivanje OCD u procese odlučivanja.

SC 2.3. Javni organi doprinose jačanju civilnog društva putem saradnje sa civilnim društvom kroz strateške okvire javnih politika i relevantne institucionalne

Indikator 2.3.a: Udeo OCD koje su delotvorno konsultovane prilikom pripreme strategija za saradnju sa civilnim društvom.

U 2024, Vlada Kosova inicirala je izradu nove Strategije Vlade sa saradnju sa civilnim društvom (2025–2030), uz koordinaciju Kancelarije za dobro upravljanje. Ovaj proces obuhvatio je i formalnu Radnu grupu sastavljenu od predstavnika OCD i vlade koji su se redovno sastajali i bili kontinuirano uključeni u proces izrade kroz četiri strukturirana sastanka uz podršku eksperata sa projekta EU TACSO 3. Pored Radne grupe, Kancelarija za dobro upravljanje, CIVIKOS⁸⁶ i KCSF⁸⁷ organizovali su širi sastanak za javne konsultacije u junu 2024. i okupili oko 25 OCD, uključujući i predstavnike manjinskih grupa.

Nalazi sa dve fokus grupe održane u februaru 2025. ukazali su na pomešanu percepciju konsultativnog procesa za izradu Strategije Vlade za saradnju sa civilnim društvom za period 2025–2030. Učesnici koji su bili uključeni u konsultacije su generalno potvrdili da su bili pozvani da daju svoj doprinos – prvenstveno kroz direktan kontakt sa Kancelarijom za dobro upravljanje ili otvorene pozive na CIVIKOS platformi. Međutim, uprkos njihovom učešću na sastancima, tematskim radnim grupama i širem konsultativnom sastanku održanom u junu 2024, većina učesnika imala je utisak da je njihova mogućnost za davanje smislenog doprinosa bila ograničena. Problemi koji su se ponavljali ticali su se nedostatka pristupa nacrtima strateških dokumenata unapred ili pristupa pripremnim materijalima, što je osujetilo informisano učešće. Pored toga, nekoliko učesnika je navelo da svrha i očekivanja njihovog učešća nisu bili jasno artikulisani i da je struktura sastanaka često bila nejasna ili neadekvatno fasilitirana.

Centralni problem koju su pomenuli skoro svi učesnici bila je nepostojanje naknadne komunikacije. OCD su izjavile da nisu imale saznanja o tome da li su njihovi doprinosi razmotreni ili uneseni u konačni nacrt strategije, kao i da nisu dobili povratne informacije o načinu na koji je postupano sa njihovim doprinosima. Ovakav nedostatak responzivnosti navelo je neke da postave pitanje da li konsultacije predstavljaju iskreni napor za prikupljanje doprinosa ili jednostavno ispunjavanje formalnog zahteva. U svakom slučaju, većina OCD iskazala je kontinuiranu spremnost za učešće u budućim procesima konsultacija, uz nadu da će u budućim naporima biti iskazan veći nivo transparentnosti, strukture i responzivnosti.

OCD koje nisu učestvovalе u konsultacijama, uprkos tome što su primile poziv, istakle su nekoliko ključnih prepreka koje su sprečavale njihovo učešće. Pitanje koje se ponavlja je nedostatak logističke i finansijske podrške, posebno za organizacije koje rade van Prištine. Ove OCD su naglasile da za njih duga putovanja za kratke sastanke bez nadoknade troškova nisu bila moguća. Nepostojanje opcija za onlajn ili hibridno učešće je takođe navedeno kao značajno ograničenje koje ograničava pristup onima koji ne mogu lično da prisustvuju sastanku. Pored toga, nekoliko organizacija je istaklo nedostatke u samom pozivu koji su opisali kao opšti i nedovoljno informativan u pogledu svrhe, strukture i očekivanih ishoda konsultacija. Ovakav nedostatak jasnoće doprineo je nesigurnosti o vrednosti učešća i obeshrabrio je angažovanje.

Uprkos tome što nisu učestvovalе, organizacije su iskazale jaku spremnost da budu uključene u procese izrade budućih strategija, ukoliko bude došlo do poboljšanja pristupačnosti i jasnoće. Njihova preporuka je decentralizacija sastanaka kroz njihovo organizovanje u različitim regionima Kosova, obezbeđivanje nacrt materijala unapred kako bi se omogućila adekvatna priprema i jasno definisanje vrste doprinosa koji se traži. Dodatno su naglasile koliko je značajno da se prepoznaju doprinosi OCD i da se na njih naknadno odgovori, kako bi se učešće doživljavalo kao smisleno a ne tek simbolično.

86 CIVIKOS Platforma, dostupno na: <https://civikos.net/?lang=en>

87 Kosovska fondacija za civilno društvo, dostupno na: <https://kcsfoundation.org/en/>

Indikator 2.3.b: Korisnice IPA programa usvojile su trenutno važeće strategije za saradnju sa civilnim društvom.

2024	1 – ne ispunjava standarde
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

U 2024. Kosovo nije imalo važeću nacionalnu strategiju za saradnju sa civilnim društvom. Strategija Vlade za saradnju sa civilnim društvom (2025–2030.) bila je u izradi tokom godine i očekuje se da će biti finalizirana i usvojena tokom 2025. godine.

Indikator 2.3.c: Strategije za saradnju sa civilnim društvom prate usvojeni budžetirani akcioni planovi.

2024	1 – ne ispunjava standarde
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

U 2024. Kosovo nije imalo važeći i usvojen akcioni plan sa dodeljenim budžetom za podršku sprovođenju strategije saradnje sa civilnim društvom.

Indikator 2.3.d: Udeo OCD koje ocenjuju strategije za saradnju sa civilnim društvom kao relevantne i delotvorne.

Ovaj indikator nije bio predmet procene, budući da u 2024. Kosovo nije imalo važeću strategiju.

Indikator 2.3.e: Javne strukture nadležne za sprovođenje strategija za saradnju sa civilnim društvom imaju odgovarajuće resurse.

Tokom 2024. godine, Kancelarija za dobro upravljanje predstavljala je državnu strukturu odgovornu za koordinaciju sprovođenja nacionalne strategije za saradnju sa civilnim društvom. Međutim, situacija je u velikoj meri ostala nepromenjena, budući da nije bilo značajnijih poboljšanja u resursima te institucije. Kancelarija se i dalje suočavala sa izazovima koji su podrazumevali nedovoljan broj stručnog tehničkog kadra, uprkos blagom povećanju broja radnika sa dva na tri i skromnim unapređenjima digitalne infrastrukture. Ova ograničenja su umanjivala sposobnost Kancelarija da u potpunosti ostvari svoj mandat, koji obuhvata vršenje nadzora nad postupkom javnih konsultacija, upravljanje procesima dodele javnih sredstava i održavanje e-platforme za javne konsultacije.

Naime, tokom 2024. godine nije postojala važeća strategija, budući da je Kancelarija radila na izradi nove Strategije za saradnju sa civilnim društvom za period 2025–2030. Iako Strategija za saradnju sa civilnim društvom još uvek nije bila usvojena u 2024. godini, Kancelarija za dobro upravljanje- postavljena kao odgovorna struktura za njeno sprovođenje- odigrala je ključnu ulogu u pripremnim aktivnostima, uključujući i formiranje zvanične Radne grupe, koordinaciju njenih sastanaka i organizaciju sesija javnih konsultacija sa OCD. Ove aktivnosti su sprovedene uprkos ograničenim internim kapacitetima i potrebnoj tehničkoj i logističkoj podršci od strane eksternih partnera kao što su platforma CIVIKOS, KCSF i projekat EU TACSO 3. Kancelarija je takođe koordinirala nekoliko drugih inicijativa povezanih sa strategijom u oblasti ljudskih prava i zabrane diskriminacije, često uz podršku međunarodnih organizacija. Ovi izazovi podvlače kontinuiranu potrebu za jačanjem ljudskih i finansijskih kapaciteta Kancelarije za dobro upravljanje u cilju osiguravanja delotvorne saradnje sa civilnim društvom.

Indikator 2.3.f: Mehanizmi za dijalog između Saveta za saradnju sa civilnim društvom i centralne vlasti svrsishodno uključuju OCD u smislu da:

- imaju dogovoren program rada;
- imaju dogovoren poslovnik;
- redovno se sastaju;
- pravila omogućavaju OCD da sazivaju sastanke i doprinose određivanju dnevnog reda;
- postoje adekvatne naknadne aktivnosti na osnovu zaključaka i preporuka.

2024	1 – ne ispunjava standarde
2023	3 – umereno ispunjava standarde
2021	3 – umereno ispunjava standarde

U 2024, Savet za saradnju Vlade sa civilnim društvom⁸⁸ nije bio u radu, usled isteka mandata⁸⁹ i neimenovanja novih članova. Posledično tome, nisu održavani sastanci Saveta i nije bilo aktivnog programa rada, poslovnika ili platforme koja omogućava organizacijama civilnog društva da iniciraju ili oblikuju agendu u okviru ovog formalnog tela.

⁸⁸ Kabinet predsednika vlade/ Kancelarija za dobro upravljanje, Savet za saradnju Vlade sa civilnim društvom, informacije dostupne na: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/the-office-of-prime-minister/council-for-cooperation-of-the-government-with-civil-society/>

⁸⁹ Informacije o mandatu Saveta Vlade za saradnju sa civilnim društvom, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/11/Rregullat-e-Punes-se-Keshillit-per-Bashkepunim-te-Qeverise-me-Shoqerine-Civile.pdf>

Specifični cilj 3

Pojačani kapaciteti i otpornost OCD u smeru delotvornog obavljanja njihovih.

SC 3.1. Interne rukovodeće strukture OCD prate načela dobrog rukovođenja

Indikator 3.1.a: Udeo OCD koje imaju nezavisan i delotvoran rukovodeći organ sa jasnim projektnim zadatkom za nadzor strateških ciljeva, uticaja, rukovođenja, poštovanja propisa i odgovornosti.

2024	3 – umereno ispunjava standarde	56%
2023	3 – umereno ispunjava standarde	45%
2021	3 – umereno ispunjava standarde	59%

Prema rezultatima ankete, 56% OCD je u 2024. godini izjavilo da su ispunile kriterijume za nezavisnu i delotvornu upravljačku strukturu.

U protekle tri godine, udeo OCD na Kosovu sa nezavisnim i delotvornim rukovodećim organima bio je dosledan. Brojka od 56% u 2024. označava unapređenje za 11% u odnosu na 2023. godinu (45%). Podaci iz 2021. pokazali su da je 59% OCD izvestilo da poseduje nezavisan i delotvoran rukovodeći organ. U 2024, 34% OCD izjavilo je da je njihov izvršni direktor ili drugi plaćeni zaposleni deo njihovog rukovodećeg organa. To predstavlja pad u odnosu na 2023. (49%), ali je dosledno rezultatima iz 2021. godine (32%).

Indikator 3.1.b: Udeo OCD koje redovno proveravaju potencijalne sukobe interesa u pogledu političkih, ekonomskih i ličnih odnosa njihovog rukovodećeg organa.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde	29%
2023	2 – minimalno ispunjava standarde	36%
2021	2 – minimalno ispunjava standarde	25%

Anketa OCD za 2024. godinu pruža uvide u obim u kom organizacije civilnog društva (OCD) na Kosovu vrše redovne provere potencijalnog sukoba interesa u pogledu političkih, ekonomskih i ličnih odnosa u okviru njihovog rukovodećeg organa. Prema rezultatima ankete, 29% OCD je izvestilo da je u 2024. sprovedo takve godišnje provere. Ovo je smanjenje od 7% u odnosu na rezultate iz 2023, kada je 36% OCD navelo da su izvršili godišnji pregled potencijalnog sukoba interesa, ali i povećanje od 4% u poređenju sa referentnim rezultatima iz 2021. godine.

Dodatni podaci iz ankete pružaju uvid u to koliko često OCD na Kosovu vrše provere sukoba interesa. U 2024, 45% OCD prijavilo je da je izvršilo proveru potencijalnih sukoba interesa u trenutku kada član stupa na rukovodeći položaj. Ova praksa je ostala relativno konstantna tokom prethodnih godina, sa sličnim nivoima i u 2023. (41%) i u 2021. godini (49%). Manji udeo—3% u 2024—izjavio je da njihova organizacija sprovodi provere o sukobu interesa svake dve godine, što je takođe procenat koji je i dalje stabilan u poređenju sa 2023. (3%) i 2021. (6%).

U međuvremenu, 19% OCD je izvestio 2024. da nikada nisu izvršili proveru u pogledu sukoba interesa, što oslikava rezultate slične kao 11% u 2023. i 14% u 2021.

Indikator 3.1.c: Udeo OCD koje dele relevantne informacije o svojoj organizaciji koristeći sredstva i kanale koji su dostupni svih zainteresovanim stranama u pogledu objavljivanja

- njihovih statuta
- upravljačke strukture
- organizacione politike.

2024	1 – ne ispunjava standarde	13%
2023	1 – ne ispunjava standarde	12%
2021	2 – minimalno ispunjava standarde	23%

Prema rezultatima Ankete OCD, 13% OCD je u 2024. godini izvestilo da su objavljivale svoje upravljačke akte, rukovodeće strukture i organizacione politike. Ovi rezultati slični su rezultatima iz 2023. godine, kada je 12% OCD navelo slične transparentne prakse, ali i smanjenje od 10% kada se rezultati uporede sa početnim izveštajem za 2021. godinu (23%).

Dodatni podaci pružaju dalje uvide u konkretne vrste informacije koje OCD na Kosovu objavljuju. U 2024, 26% OCD navelo je da objavljuju svoje upravljačke akte, dok je 40% OCD navelo da javno obelodanjuju strukturu svog upravnog odbora.

Indikator 3.1.d: Udeo OCD koje poseduju organizacionu politiku za rodnu ravnopravnost.

2024	3 – umereno ispunjava standarde	46%
2023	3 – umereno ispunjava standarde	47%
2021	3 – umereno ispunjava standarde	50%

Anketa OCD u 2024. godini pruža uvide u obim u kom su organizacije civilnog društva na Kosovu usvojile formalnu organizacionu politiku za rodnu ravnopravnost. Prema rezultatima Ankete OCD, 46% OCD je izvestilo da je u 2024. posedovalo takvu politiku. To znači da je situacija manje ili više nepromenjena u odnosu na 2023. kada je 47% OCD navelo da poseduje organizacionu politiku za rodnu ravnopravnost i u odnosu na 2023. kada je 50% OCD izjavilo isto.

Indikator 3.1.e: Udeo OCD koje poseduju organizacionu strategiju, uključujući viziju, misiju i ciljeve.

2024	4 – ispunjava većinu standarda	72%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	74%
2021	4 – ispunjava većinu standarda	75%

Prema rezultatima Ankete OCD, 72% OCD je izvestilo da je u 2024. posedovalo organizacionu strategiju. Ovakvi rezultati su dosledni sa 2023. godinom kada je 74% OCD navelo da poseduje definisanu organizacionu strategiju i sa 2021. kada je 75% OCD izjavilo da poseduje organizacionu strategiju.

SC 3.2. OCD su u stanju da komuniciraju o rezultatima svojih aktivnosti ka javnosti

Indikator 3.2.a: Udeo OCD koje imaju najmanje jedan internet kanal komunikacije.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde	93%
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde	96%
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde	95%

Tokom prethodne tri godine, udeo OCD koje su koristile internet kanal komunikacije i dalje je bio stabilan: 93% u 2024, 96% u 2023. i 95% u 2021. godini.

Međutim, 7% OCD izvestilo je u 2024. da nisu imali internet kanale komunikacije, što je slično prethodnim godinama.

Anketa je takođe pružila uvid u to koje konkretne internet platforme koriste OCD na Kosovu u protekle tri godine:

- Fejsbuk je i dalje najšire korišćena platforma sa 83% OCD koje su u 2024. navele da ga koriste, u poređenju sa 91% u 2023, i 92% u 2021.
- Veb strane su drugi najčešće korišćeni kanal komunikacije sa 52% OCD koje su u 2024. navele ih koriste, u poređenju sa 48% u 2023. i 56% u 2021.
- Upotreba Instagrama je i dalje relativno stabilna, sa 54% OCD koje su u 2024. koristile ovu platformu, u odnosu na 46% u 2023. i 53% u 2021.
- LinkedIn je koristilo 21% OCD u 2024, 24% u 2023. i 22% u 2021. godini
- Upotreba Jutjuba kod OCD bila je na 26% u 2024, što predstavlja povećanje sa 18% u 2023; međutim, u 2021. ovaj procenat iznosio je 36%.
- Aplikacije za slanje i primanje poruka (kao što su WhatsApp, Viber i Telegram) koristilo je 21% OCD u 2024, 20% u 2023. i 27% u 2021.

Indikator 3.2.b: Udeo OCD koje poseduju zaposlene specijalizovane za komunikaciju.

Ovaj indikator nije bio predmet procene.

Indikator 3.2.c: Udeo OCD koje sarađuju sa medijima.

Prema rezultatima ankete, 34% OCD izvestilo je da je u 2024. sarađivalo sa medijskim kućama. Ovakav rezultat ne predstavlja značajniju promenu o odnosu na 2023. kada je 29% OCD navelo da sarađuje sa medijima. Udeo je dosledan sa 2021. godinom, kada je 34% OCD takođe potvrdilo saradnju sa medijima.

SC 3.3. OCD su transparentne u vezi sa svojim programskim aktivnostima i izvorima sredstava

Indikator 3.3.a: Udeo OCD koje objavljuju svoje godišnje izveštaje i finansijske izveštaje.

2024	1 – ne ispunjava standarde	20%
2023	2 – minimalno ispunjava standarde	21% ⁹⁰
2021	2 – minimalno ispunjava standarde	31% ⁹¹

Anketa OCD za 2024. godinu pruža uvide u obim u kom organizacije civilnog društva na Kosovu objavljuju svoje godišnje i finansijske izveštaje kao meru transparentnosti. Prema rezultatima ankete, 20% OCD je u 2024. navelo da objavljuje ove dokumente, slično kao i u 2023. kada je 21% OCD isto izjavilo. U 2021, 31% OCD objavilo je svoje godišnje izveštaje i finansijske izveštaje.

Suprotno tome, 38% OCD je u 2024. navelo da nisu objavile svoje godišnje i finansijske izveštaje. Ovaj udeo je povećan sa 33% u 2023. i sa 28% u 2021. godini.

Indikator 3.3.b Udeo OCD koje objavljuju informacije o svojim izvorima finansiranja i iznosima primljenim tokom prethodne godine.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde	24%
2023	1 – ne ispunjava standarde	20%
2021	2 – minimalno ispunjava standarde	27%

Prema Anketi OCD za 2024. godinu, 24% OCD na Kosovu izjavilo je da je javno objavljivalo svoje izvore finansiranja i primljene iznose, što je dosledno rezultatima iz 2023. godine kada je 20% OCD objavilo takve informacije, kao i iz 2021. kada je 27% organizacija ostvarilo ovaj nivo finansijske transparentnosti.

U 2024, 34% OCD još uvek nije stavljalo svoje finansijske informacije na uvid javnosti.

Kada uporedimo rezultate iz 2024. sa prethodnim godinama, situacija je ostala stabilna:

Godina	Nije objavilo finansijske podatke (%)	Objavilo je izvore finansiranja (%)	Objavilo je primljene iznose (%)
2024	34%	55%	27%
2023	28%	53%	25%
2021	23%	65%	29%

Kada je reč o razlozima za neobjavljivanje ovih informacija, veliki broj OCD izjavio je da nisu primile sredstva ili da su učestvovalе u finansijskim aktivnostima na minimalnom nivou, tako da je objavljivanje nepotrebno. Drugi su naveli da su finansijski detalji podeljeni interno sa administrativnim telima, ali da nisu javno objavljivani. Neke organizacije su izjavile da nisu videle potrebu za objavljivanjem takvih informacija, dok su druge navele ograničene resurse kao prepreku za prioritizaciju objavljivanja finansijskih informacija.

⁹⁰ Vrednost Indikatora 3.3.a u 2023. iznosila je 37%. Nakon preračunavanja početne vrednosti da bi se osigurala tačna vrednost, revidirana vrednost za 2023. iznosi 21%.

⁹¹ Vrednost Indikatora 3.3.a u 2021. iznosila je 48%. Nakon preračunavanja početne vrednosti da bi se osigurala tačna vrednost, revidirana vrednost za 2021. iznosi 31%.

Indikator 3.3.c: Stepen poverenja javnosti u OCD.

Stepen poverenja javnosti u OCD	
2024	45%
2023	50%

Prema Balkanskom javnom barometru za 2024,⁹² 45% građana ima poverenje u civilno društvo. Druga polovina ispitanika (55%) izjavila je da nemaju poverenja u civilno društvo.

Ovi rezultati ukazuju na smanjenje poverenja javnosti na Kosovu u OCD u poređenju sa 2023. godinom kada je stepen poverenja javnosti u OCD iznosio 50%.⁹³

SC 3.4. OCD prate i ocenjuju rezultate i uticaj svog rada

Indikator 3.4.a: Udeo OCD koje su sprovele ocenu svog rada tokom protekle godine.

2024	4 – ispunjava većinu standarda	71%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	75%
2021	4 – ispunjava većinu standarda	72%

Prema Anketi OCD za 2024. godinu, 71% OCD na Kosovu sproveo je evaluaciju svog rada u prethodnoj godini, bilo da je reč o evaluaciji na projektnom nivou, evaluaciji strategije ili evaluaciji internih procesa. To pokazuje da je praksa ostala slična praksi iz 2023. kada je 75% OCD izvestilo da je sproveo evaluacije, kao i iz 2021. kada je 72% OCD to učinilo.

Dvadeset jedan posto ispitanika navelo da u 2024. nije sprovodilo nikakve evaluacije, što takođe ukazuje da nije bilo značajnije promene u odnosu na nivo od 15% i u 2023. i u 2021. godini. Ograničeni resursi, nedostatak stručnog znanja i vremensko ograničenje i dalje su ključne prepreke za organizacije koje nisu sprovele evaluacije.

⁹² Indeks Balkanski javni barometar 2024, dostupno na: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>

⁹³ Indeks Balkanski javni barometar 2023, dostupno na: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>

SC 3.5. OCD koriste istraživanja i podatke kao osnovu za svoj rad

Indikator 3.5.a: Udeo OCD čiji rad je zasnovan na podacima dobijenim putem istraživanja.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde	83%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	80%
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde	88%

Prema Anketi OCD za 2024, 83% OCD na Kosovu navelo je da informacije za svoj rad prikupljaju kroz istraživanje i sakupljanje dokaza, što oslikava manje-više nepromenjenu situaciju u poređenju sa 2023. godinom kada je 86% OCD izjavilo isto, kao i sa 2021. kada je 88% OCD koristilo pristupe utemeljene na istraživanjima.

Među OCD koje ne baziraju svoj rad na istraživanjima i dokazima, uočeno je nekoliko izazova. Ključno ograničenje su ograničeni finansijski i ljudski resursi, budući da su nekim organizacijama nedostajala finansijska sredstva ili tehnička stručnost za delotvorno sprovođenje istraživanja. Pristup pouzdanim podacima takođe je predstavljao poteškoću, jer su neke OCD imale problema da pronađu ili generišu visokokvalitetne, relevantne informacije. Vremensko ograničenje je dodatni faktor, jer je veliki broj organizacija prioritet dao implementaciji u odnosu na vreme posvećeno istraživačkim aktivnostima. Pored toga, mali broj OCD nije shvatao istraživanje kao ključni faktor za svoj rad.

Indikator 3.5.b: Udeo OCD čiji rad se zasniva na konsultacijama sa licima na koja utiče njihov trenutni ili budući rad.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde	91%
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde	88%
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde	90%

U Anketi OCD za 2024. godinu, 91% OCD na Kosovu izvestilo je da informacije za svoj rad prikupljaju kroz konsultacije sa zainteresovanim stranama. U 2023. ostvareni su slični rezultati, kada je 88% OCD organizovalo konsultacije sa zainteresovanim stranama, ali i u 2021. kada je ova brojka iznosila 90%.

Među OCD koje nisu organizovale konsultacije sa zainteresovanim stranama, glavni izazovi obuhvatali su ograničene resurse, budući da su nekim organizacijama nedostajala finansijska sredstva potrebna za formalne konsultacije.

SC 3.6. OCD rade u okviru pravednih partnerstava punih poštovanja kako bi ostvarile zajedničke ciljeve

Indikator 3.6.a: Udeo OCD koje učestvuju u lokalnim, centralnim i međunarodnim mrežama OCD.

U 2024, 76% OCD izvestilo je da su članice najmanje jedne mreže, slično 2023. godini kada je 80% OCD učestvovalo u radu mreža. U poređenju sa 2021. kada je 91% OCD izvestilo je da radilo sa mrežama, udeo je blago opao za 15 procentnih poena. Većina OCD na Kosovu su i dalje primarno članice lokalnih i nacionalnih mreža, dok je učešće u radu međunarodnih mreža manje česta pojava.

Dodatni uvidi u nivoe na kome OCD na Kosovu učestvuju u radu lokalnih, nacionalnih i međunarodnih mreža u periodu 2024, 2023. i 2021. godina ukazuju na to da u 2024, 42% OCD izjavilo da učestvuje u radu lokalnih mreža, 50% u radu nacionalnih mreža i 32% u aktivnostima međunarodnih mreža.

Indikator 3.6.b: Udeo OCD uključenih u međusektorska partnerstva sa akademskim sektorom, socijalnim partnerima i privatnim sektorom.

Prema podacima iz Ankete OCD, u 2024. 53% OCD na Kosovu izjavilo je da je bilo uključeno u međusektorska partnerstva sa akademskim sektorom, socijalnim partnerima i privatnim sektorom. Ovi rezultati ukazuju na slične rezultate kao i u 2023. godini kada je 59% OCD izvestilo o sličnom angažovanju. U poređenju sa 2021. godinom kada je 74% OCD učestvovao u takvim partnerstvima, rezultati ukazuju na pad od 21 procentnih poena u naporima za ostvarivanje međusektorske saradnje.

Dodatna analiza podataka pruža uvide u nivo saradnje OCD na Kosovu sa univerzitetima, socijalnim partnerima i privatnim sektorom. U 2024. 34% OCD prijavilo je partnerstva sa univerzitetima, što je manje-više dosledno sa rezultatima iz 2023. (30%) i 2021. (41%). Saradnja sa socijalnim partnerima (sindikatom i udruženjima poslodavaca) bila je na 22% u 2024, slično nivou od 29% u 2023. Partnerstva sa privatnim sektorom u 2024. navelo je 30% OCD što ukazuje da nije bilo značajne promene sa 29% u 2023. i 34% u 2021. godini.

U 2021, 21% OCD izvestilo je da nisu sarađivali ni sa jednim sektorom, što je blizu nivoa od 25% u 2023. i 17% u 2024. godini.

SC 3.7. OCD imaju diversifikovanu bazu izvora sredstava

Indikator 3.7.a: Udeo OCD čiji su izvori donatorskih prihoda diversifikovani.

2024	4 – ispunjava većinu standarda	67%
2023	3 – umereno ispunjava standarde	54%
2021	3 – umereno ispunjava standarde	53%

Prema anketi za 2024. godinu, 67% OCD izvestilo je da poseduje diversifikovane izvore donatorskih sredstava, što ukazuje na povećanje u odnosu na 2023. kada je 54% OCD prijavilo diversifikaciju donatora. Povećanje se može videti i u poređenju sa 2021. kada je 53% OCD sredstva povlačilo iz većeg broja izvora. Rezultati za 2024. pokazuju povećanje od 14 procentnih poena.

Broj OCD bez diversifikovanih donatorskih prihoda ili onih koje imaju najmanje jednog donatora koji doprinosi njihovom finansiranju sa više od 50% ostao je sličan, sa 47% u 2021. i 46% u 2023. godini, iako je u manjoj meri opao na 33% u 2024.

Kada je reč o OCD bez donatora, njihov udeo iznosio je 20% u 2024. što označava smanjenje od 16 procentnih poena u poređenju sa 2023. (36%) i doslednije rezultate u odnosu na 2021. (12%). Iako se većina OCD i dalje oslanja na donatorska sredstva, konzistentan udeo organizacija i dalje nema eksternu finansijsku podršku. Među OCD koje su navele da nisu imale donatore u 2024, većina nije prijavila godišnji promet, dok je mali procenat prijavio promet ispod 5.000 evra.

Prisustvo pojedinačnih donatora u OCD na Kosovu u 2024. ukazuje na varijacije u izvorima finansiranja. Najveći udeo OCD na Kosovu, 47% primilo je sredstva od strane privatnih fondacija, što je pad sa 62% u 2023, ali i značajno povećanje sa 27% u 2021. godini. Sredstva iz nacionalnog budžeta koristilo je 20% OCD u 2024, što predstavlja nagli pad sa 59% u 2023. i 51% u 2021. godini. Bilateralni donatori finansirali su 17% OCD u 2024, što predstavlja značajni pad sa 52% u 2023. i 43% u 2021.

Evropska komisija i dalje je značajan izvor finansiranja i podržala je 34% OCD u 2024. u poređenju sa 47% u 2023. i 46% u 2021. godini, što ukazuje na postepeni pad. Međudržavne organizacije finansirale su 27% OCD u 2024, što je pad sa 44% u 2023. Domaće privatne fondacije obezbedile su sredstva za 17% OCD u 2024. u poređenju sa 21% u 2023. i 15% u 2021, što oslikava blage fluktuacije ali opštu stabilnost u pogledu podrške od strane lokalnih fondacija.

Indikator 3.7.b: Udeo OCD koje sredstva prikupljaju iz izvora koji nisu donatori, npr. članarine, korporativna/lična davanja i delatnosti koje proizvode prihode.

2024	3 – umereno ispunjava standarde	47%
2023	3 – umereno ispunjava standarde	48%
2021	4 – ispunjava većinu standarda	63%

Prema Anketi OCD iz 2024, 47% OCD na Kosovu izjavilo je da ima najmanje jedan izvor prihoda iz drugih izvora, što je u skladu sa rezultatom iz 2023. kada je 48% OCD navelo isto. U poređenju sa 2021, kada je 63% OCD prikupljalo sredstva na alternativne načine, rezultati za 2024. ukazuju na značajan pad od 16 procentnih poena.

Analiza izvora finansiranja u 2024. otkrila je da individualne donacije predstavljaju najznačajniji izvor nedonatorskih sredstava i čine 1–25% ukupnog finansiranja za 19% OCD i preko 50% sredstava za 3% organizacija. Prati ih privatni poslovni sektor koji čini 1–25% finansiranja za 17% OCD, dok je samo 1% organizacija izvestilo da je više od polovine sredstava dobilo iz ovog izvora. Članarine su igrale ulogu u

finansijskoj održivosti, budući da su pokrivala do 25% sredstava za 11% OCD.

Prihodi ostvareni kroz poslovanje OCD, kao npr. kroz socijalna preduzeća ili pružanje usluga, činili su 1–25% sredstava za 11% organizacija, dok su za 3% organizacija sačinjavali preko 50% njihovog ukupnog budžeta. *Crowdfunding* je i dalje najmanje korišćen izvor finansiranja, jer se samo 4% OCD oslanja na ovaj izvor, i kod tih organizacija, čini tek 1–25% njihovih sredstava.

SC 3.8. OCD imaju delotvorne, osnažene i razvijene ljudske resurse.

Indikator 3.8.a: Udeo OCD koje zapošljavaju lica

U 2024, 71% OCD na Kosovu izvestilo je da su zapošljavali kadrove, što je blizu nivoa od 73% u 2023. i 2021. godini.

Podaci pružaju uvid u distribuciju plaćenih kadrova unutar OCD na Kosovu, kada se 2024 godina upoređi sa 2023. i 2021. U 2024, 26% OCD izjavilo je da nisu imali plaćene kadrove, što ukazuje na stabilnost u poređenju sa 2023. (27%) i 2021. (25%).

Među OCD koje imaju zaposlene, najveća kategorija u 2024. obuhvatala je organizacije sa 1–5 zaposlenih (31%). Udeo OCD sa 6– 10 zaposlenih povećan je na 17% u 2024. Istovremeno, OCD koje zapošljavaju 11 i više zaposlenih predstavljale su 24% u 2024. godini.

Indikator 3.8.b: Udeo OCD koje poseduju organizacionu politiku za ljudske resurse.

2024	1 – ne ispunjava standarde	1%
2023	1 – ne ispunjava standarde	2%
2021	1 – ne ispunjava standarde	2%

U 2024, samo 1% OCD prijavio je da ima sledeće organizacione politike: politiku za zapošljavanje, diverzitet, jednakost i inkluziju, rodnu ravnopravnost, disciplinsku politiku, žalbenu politiku, politiku za ocenu radnog učinka, viška radnika, naknade, uznemiravanje i zlostavljanje na radu i politiku za zaštitu dece i ranjivih odraslih. Navedeno je dosledno rezultatima iz 2023. (2%) i 2021. (2%).

U 2024, OCD na Kosovu izvestile su o različitim nivoima usvajanja internih politika. Disciplinske politike usvojilo je 27% OCD, dok je 23% imalo postupke za podnošenje žalbi i prigovora. Politika naknade postojala je kod 12% OCD, dok je 34% usvojilo mere za sankcionisanje uznemiravanja i zlostavljanja na radu. Politike zaštite dece i ranjivih odraslih bile su prisutne u 35% organizacija. Kodekse ponašanja usvojilo je 42% organizacija, dok je 41% OCD imalo politike za sprečavanje sukoba interesa. Politike za zaštitu uzbunjivača imalo je 18% OCD, dok je politike jednakih mogućnosti i zabrane diskriminacije prijavilo 33% organizacija. Međutim, 25% OCD navelo je da ne poseduje nikakve organizacione politike.

Indikator 3.8.c: Udeo OCD koje su javno objavile upražnjena radna i volonterska mesta tokom protekle godine.

Ovaj indikator nije bio predmet procene.

Indikator 3.8.d: Udeo OCD koji imaju organizacionu politiku podstiče regrutovanje raznovrsne radne snage.

Podaci iz Ankete OCD pokazuju da je u 2024. 25% ispitanika izvestilo da poseduje politiku zapošljavanja i politiku za osiguravanje diverziteta, jednakosti i inkluzije koje aktivno podstiču raznolikost radne snage. Ukupan udeo je i dalje nizak, što je dosledno rezultatima iz 2023. i 2021. godine, kada je 21% OCD navelo posedovanje sličnih politika.

Indikator 3.8.e: Udeo OCD čiji zaposleni i volonteri su pohađali neki kurs obuke tokom protekle godine.

2024	4 – ispunjava većinu standarda	78%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	77%
2021	4 – ispunjava većinu standarda	79%

Tokom prethodne tri godine, udeo OCD čiji su zaposleni i volonteri pohađali obuke ostao je stabilan: u 2024, 78% OCD izjavilo je da su njihovi zaposleni ili volonteri pohađali najmanje jednu obuku, 77% u 2023. i 79% u 2021.

Literatura

Kratka referenca	Pun naziv i opis
AIP 2024	Šestomesečni izveštaj i sažetak konsultacija sa NVO, Agencija za informisanje i privatnost, Kosovo, avgust 2024. https://aip.rks-gov.net/en/the-information-and-privacy-agency-discusses-with-non-governmental-organisations-the-achievements-and-challenges-of-the-first-half-of-2024/
BCSDN 2024	Monitoring Matrix 2023 Regional Report, Balkan Civil Society Development Network, 2024, https://balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2024/12/89-4-Final-MM-Regional-Report-WBT-2023.pdf
CAF 2021	World Giving Index 2021, Charities Aid Foundation, 2021, https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/cafworldgivingindex2021_report_web2_100621.pdf
CAF 2023	World Giving Index 2023, Charities Aid Foundation, 2023, https://www.cafonline.org/docs/default-source/updated-pdfs-for-the-new-website/world-giving-index-2023.pdf
CAF 2024	World Giving Index 2024, Charities Aid Foundation, 2024, https://www.cafonline.org/docs/default-source/inside-giving/wgi/wgi_2024_report.pdf
CY 2022	Youth Guarantee Deployment in the WB6: Institutional Set-up and a Perspective from Youth Organisations, Policy Paper, Connecting Youth, 2022, https://www.nms.org.mk/wp-content/uploads/2022/06/CY-Policy-Paper-May-2022.pdf
Savet Evrope 2024	Legal Opinion on the Draft Law on the Independent Media Commission of Kosovo, Protecting Freedom of Expression and of the Media (PROFEX), Council of Europe, Strasbourg, May 2024, https://rm.coe.int/legal-opinion-on-the-draft-law-on-the-independent-media-commission-of-/1680afd33b
Savet za fondacije, 2020	Nonprofit Law in Kosovo, Council on Foundations, Washington D.C., 2020, https://cof.org/country-notes/nonprofit-law-kosovo#:~:text=Both%20legal%20persons%20and%20individuals,1
ECNL 2024	Reporting Requirements for CSOs, European Center for Not-for-Profit Law, 2024, https://ecnl.org/sites/default/files/files/ECNL-Summary-CSO-Reporting.pdf
EWB 2024	A series of events focused on Common Regional Market was held in region's capitals, European Western Balkans, October 2024, https://europeanwesternbalkans.com/2024/10/28/a-series-of-events-focused-on-common-regional-market-was-held-in-regions-capitals/
RFE 2024	Reaction from Opposition and Media Regarding IML, Radio Free Europe / Radio Liberty, 2024, https://www.evropaelire.org/a/pdk-kushtetuese-ligje-kpm-kpk-/33041705.html
FH 2024	Nations in Transit 2024 – Kosovo, Freedom House, 2024, https://freedomhouse.org/country/kosovo/nations-transit/2024

Kratka referenca	Pun naziv i opis
Vlada Kosova-GoK 2024a	Baza podataka o finansiranju NVO, Kancelarija za dobro upravljanje, Vlada Kosova, 2024, https://ojqfinancime.rks-gov.net/en/detailed-listy/
GoK 2024b	Javni pozivi za finansiranje projekata NVO, Kancelarija za dobro upravljanje, Vlada Kosova, 2024, https://ojqfinancime.rks-gov.net/en/public-calls/
GoK 2024c	Uredba br. 17/2024 o Poslovniku Vlade, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2024, https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=92322
Vlada Kosova-GoK 2024d	Platforma Superpuna, Ministarstvo finansija, rada i transfera, Vlada Kosova, https://superpuna.rks-gov.net/
GLPS 2025	Reformska agenda Kosova: The gaps between planning and implementation, Besar GËRGI, Group for Legal and Political Studies (GLPS), 2025, https://legal-politicalstudies.org/wp-content/uploads/2025/02/GLPS-Policy-Brief-Kosovo-RA-gaps-and-challenges-in-implementation.pdf
IMF 2024	Republika Kosovo: 2024 Article IV Consultation and Third Reviews under the Stand-By Arrangement and the Arrangement under the Resilience and Sustainability Facility – Press Release; and Staff Report, IMF Country Report No. 24/364, International Monetary Fund, Washington D.C., 2024, https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/364/article-A001-en.xml
IREX 2024	VIBE 2024 – Kosovo Report, IREX, 2024, https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2024_Kosovo.pdf
Koha 2024	Vlada usvojila izmene Zakona o sprečavanju pranja novca, Koha Ditore, 2024, https://www.koha.net/en/arberi/qeveria-miraton-ndryshimet-ne-ligjin-kunder-shpelarjes-se-parave
Agencija za statistiku Republike Kosova- KAS 2021	Anketa o radnoj snazi na Kosovu, Q4 2021, Agencija za statistiku Republike Kosovo, 2021, https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/5041
Agencija za statistiku Republike Kosova- KAS 2023	Anketa o radnoj snazi na Kosovu, Q4 2023, Agencija za statistiku Republike Kosovo, 2023, https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/8235
Agencija za statistiku Republike Kosova- KAS 2025	Rezultati Ankete o radnoj snazi na Kosovu, Q2 2024, Agencija za statistiku Republike Kosovo, 2025, https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/8559
KCSF 2024	Comparative Analysis of International Practices on Financial Reporting Requirements for CSOs, Kosovo Civil Society Foundation, 2024, https://kcsfoundation.org/wp-content/uploads/2024/05/Comparative-analysis-of-international-practices-on-financial-reporting-requirements-for-CSOs.pdf

Kratka referenca	Pun naziv i opis
GoK 2024e	Reform and Growth Facility for the Western Balkans: Reform Agenda of Kosovo, Government of Kosovo, 2024, https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/10/RGF-Kosovo-Reform-Agenda.pdf
KLI 2024	Civil Society Report on the Implementation of Chapter 2 (Prevention) & Chapter 5 (Asset Recovery) of the United Nations Convention Against Corruption in Kosovo, Kosovo Law Institute & UNCAC Coalition, Pristina, August 2024, https://uncaccoalition.org/wp-content/uploads/FINAL-Kosovo-parallel-report-on-UNCAC-implementation-Kosovo-Law-Institute-UNCAC-Coalition-22-August-2024.pdf
Kosovski penzioni štedni fond- KPST 2021	Godišnji izveštaj za 2021, Kosovski penzioni štedni fond, Priština, 2021, https://trusti.org/wp-content/uploads/2021/12/AnnualReport2021_eng_web.pdf
Kosovski penzioni štedni fond- KPST 2023	Godišnji izveštaj za 2023, Kosovski penzioni štedni fond, Priština, 2023, https://trusti.org/wp-content/uploads/2023/12/AnnualReport2023_eng.pdf
KWN 2024	A gender review of the EU Growth Plan: The reform Agenda of Kosovo, Kosovo Women Network, 2024, https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2024/12/Gender-Review-of-EU-Growth-Plan-Reform-Agenda-Kosovo_2024.pdf?utm
FOL 2024a	Money Laundering in Kosovo: Emphasis on Criminal Activity, Levizja FOL, Pristina, 2024, https://levizjafol.org/wp-content/uploads/2024/10/75-Money-Laundering-ENG03.pdf
FOL 2024b	How can Kosovo improve consultation and engagement of stakeholders in the EU accession negotiation process?, Levizja FOL, December 2024, https://levizjafol.org/wp-content/uploads/2024/07/Kosovo-improve-consultation-ENG FINAL.pdf
MFRR 2024	Kosovo's Media Law Enables Political Capture of Media Regulatory Body, Media Freedom Rapid Response, European Centre for Press and Media Freedom, 2024, https://www.ecpmf.eu/kosovos-media-law-enables-political-capture-of-media-regulatory-body/
MCYS 2024	Državna strategija za mlade 2024–2032, Ministarstvo kulture, omladine i sporta, Priština, 2024, https://www.mkr-ks.org/repository/docs/STRATEGJIA_SHTETERORE_PER_RINI_2024-2032_EN.pdf
Ministarstvo finansija- MF 2017a	Uredba br. 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama javnog finansiranja NVO, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2017, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=14831
Ministarstvo finansija- MF 2017b	Uredba br. 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama javnog finansiranja NVO, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2017, https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=14831

Kratka referenca	Pun naziv i opis
Ministarstvo unutrašnjih poslova- MUP 2024a	Uredba Ministarstva unutrašnjih poslova br. 06/2024 o angažovanju policije na javnim događajima, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Priština, 2024 (linku se ne može pristupiti)
Ministarstvo unutrašnjih poslova- MUP 2024b	Uredba br. 01/2024 o Žalbenoj komisiji za NVO, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2024, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=96922
Ministarstvo unutrašnjih poslova- MUP 2023	Uredba br. 03/2023 o Žalbenoj komisiji za javna okupljanja, Policija Kosova, Priština, 2023, https://www.kosovopolice.com/wp-content/uploads/2023/05/REGULATION-MIA-NO.-03-2023-ON-THE-DUTIES-RESPONSIBILITIES-COM-POSITION-AND-MANDATE-OF-THE-MEMBERS-OF-THE-APPEALS-COMMIS-SION-ON-PUBLIC-GATHERINGS.pdf
OECD 2024	Western Balkans Competitiveness Outlook 2024: Kosovo, OECD Publishing, Paris, 2024, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/01/public-administration-in-kosovo-2024_d9378da9/a53fce6b-en.pdf
OECD 2025	SIGMA Monitoring Reports, Public administration in Kosovo* 2024, Assessment against the Principles of Public Administration https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/01/public-administration-in-kosovo-2024_d9378da9/a53fce6b-en.pdf
Kancelarija za dobro upravljanje- 2022	Godišnji izveštaj o javnoj finansijskoj podršci NVO 2021, Kancelarija za dobro upravljanje, Kancelarija predsednika Vlade, Kosovo, 2022, https://ojqfinancime.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/06/AnnualReport2021.pdf
Kancelarija za dobro upravljanje- 2024a	Godišnji izveštaj o javnoj finansijskoj podršci NVO 2023, Kancelarija za dobro upravljanje, Kabinet predsednika Vlade, Kosovo, 2024, https://ojqfinancime.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/06/RaportiVjetor_per_financim_2023SQ.pdf
Kancelarija za dobro upravljanje- 2024b	Godišnji izveštaj o javnim konsultacijama u Vladi Republike Kosovo za 2024, Kancelarija za dobro upravljanje, Kabinet predsednika Vlade Kosova, 2025, https://konsultimet.rks-gov.net/Storage/Docs/Doc-6821edf74bac1.pdf
OPM 2024a	Spisak koncept dokumenata za 2024, Vlada Kosova, 2024, https://kryeministri.rks-gov.net/blog/lista-e-koncept-dokumenteve-2024/
OPM 2022	Poslovnik Saveta za saradnju Vlade sa civilnim društvom, Vlada Kosova, 2022, https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/11/Rregullat-e-Punes-se-Keshillit-per-Bashkepunim-te-Qeverise-me-Shoqerine-Civile.pdf
OPM 2024b	The Government adopts the Reform Agenda under the EU Reform and Growth Facility for the Western Balkans, Vlada Kosova, oktobar 2024, https://kryeministri.rks-gov.net/en/blog/the-government-adopts-the-reform-agenda-under-the-eu-reform-and-growth-facility-for-the-western-balkans/

Kratka referenca	Pun naziv i opis
OGP 2024	Kosovo Action Plan Review 2023–2025, Open Government Partnership, 9 December 2024, https://www.opengovpartnership.org/documents/kosovo-action-plan-review-2023-2025/
OSCE, ODIHR, 2015	OSCE/ODIHR Guidelines on Freedom of Association, Warsaw 2015 https://www.osce.org/files/f/documents/3/b/132371.pdf
OSCE 2024	Statement on the New Law on the Independent Media Commission, OSCE Mission in Kosovo, Priština, 2024, https://www.osce.org/mission-in-kosovo/572641
RCC 2023	Balkan Public Barometer 2023 Index, Regional Cooperation Council, 2023, https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public
RCC 2024	Balkan Public Barometer 2024 Index, Regional Cooperation Council, 2024, https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public
RK 2024a	Nacrt Zakona br. 08/L–333 o izmenama i dopunama Zakona br. 05/L–096 o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Skupština Kosovo, 2024, https://www.kuvendikosoves.org/eng/projektligjet-dhe-ligjet/draftlaw-open/?draftlaw=574
RK 2024b	Nacrt Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 05/L–096 o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Kabinet predsednika Vlade, 2024, https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/11/Projekligji-per-plotesimindryshimin-e-Ligjit-Nr-05-L-096-per-PPP-LF.pdf
RK 2009	Zakon br. 03/L–145 o omladinskom organizovanjuSlužbeni list Republike Kosovo, Priština, 2009, https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2654
RK 2011	Zakon br. 04/L–014 o računovodstvu, finansijskom izveštavanju i reviziji, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2011, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2755
RK 2015	Zakon br. 05/L–028 o porezu na dohodak građana, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2015, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=11014
RK 2016	Zakon br. 05/L–031 o opštem upravnom postupku, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2016, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12559
RK 2018a	Zakon br. 06/L–016 o privrednim društvima, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2018, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=16426
RK 2018b	Zakon br. 06/L–022 o socijalnim preduzećima, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2018, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18187
RK 2019a	Zakon br. 06/L–043 o slobodi udruživanja u NVO, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2019, https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=19055
RK 2019b	Zakon br. 06/L–105 o porezu na dobit pravnih lica, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2019, https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=20988
RK 2024c	Zakon br. 08/L–142 o izmenama i dopunama zakona koji utvrđuju iznos beneficija u visini minimalne zarade, postupke određivanja minimalne zarade i poreske stope na godišnji lični dohodak, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2024, https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=96360
RK 2024d	Zakon br. 08/L–182 o upravnim sporovima, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2024, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=85181

Kratka referenca	Pun naziv i opis
RK 2023	Zakon br. 08/L-166 o javnim okupljanjima, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2023, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=70935
RK 2024e	Zakon br. 08/L-188 o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Kosovo, Zakonik br. 06/L-074, Ministarstvo pravde, Kosovo, novembar 2023, https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=84232
RK 2024f	Zakon br. 08/L-244 o izmenama i dopunama Zakona br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije, Službeni list Republike Kosovo, Priština, 2024, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=85110
Internet platforma za javne konsultacije RK- OPP	Internet platforma za javne konsultacije, Kabinet predsednika Vlade, Vlada Kosovo, https://konsultimet.rks-gov.net
RK 2016	Uredba br. 05/2016 o minimalnim standardima za javna konsultacije, Službeni glasnik Republike Kosovo, Priština, 2016, https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15036
RPHS 2024	Report on Amendments to the Law on Personal Income Tax, RPHS Law Firm, 2024, https://rphs.law/the-law-on-personal-income-tax-is-amended/#:~:text=1,of%20the%20amount
SIGMA 2024	Public Administration in Kosovo, SIGMA Monitoring Reports, 2024, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/01/public-administration-in-kosovo-2024_d9378da9/a53fce6b-en.pdf
Poreska administracija Kosova- TAK 2024	Plan integriteta 2024–2026, Poreska administracija Kosova, Priština, 2024, https://www.atk-ks.org/wp-content/uploads/2024/02/ENG-Tax-Administration-of-Kosovo-Integrity-Plan-2024-2026.pdf
Poreska administracija Kosova- TAK 2023	Strateški plan 2022–2026, Poreska administracija Kosova, Priština, 2023, https://www.atk-ks.org/wp-content/uploads/2023/11/ENG-ATK-Plani-Strategjik-1.pdf
UNCAC 2024	Parallel Civil Society Report – Kosovo, UNCAC Coalition, april 2024, https://uncaccoalition.org/uncacparallelreportkosovo/
VoA 2024	Advocates Sound Alarm Over Kosovo's New Media Law, Voice of America, 2024, https://www.voanews.com/a/advocates-sound-alarm-over-kosovo-s-new-media-law/7724910.html
ODIHR 2015	Guidelines on Freedom of Association, OSCE, ODIHR, 2015, https://www.osce.org/files/f/documents/3/b/132371.pdf
ECHR 2008	Case of Ismayilov v. Azerbaijan (Application no. 4439/04), European Court of Human Rights, 2008, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-84461"]}
RK 2008	Ustav Republike Kosovo, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=31730